

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011280607

Дата перевірки:
21.05.2022 22:38:44 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
21.05.2022 22:50:01 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: MA_Diplomamunka_HrebinecDaniel_2022

Кількість сторінок: 53 Кількість слів: 14071 Кількість символів: 107463 Розмір файлу: 9.27 MB ID файлу: 1011169549

7.41% Схожість

Найбільша схожість: 1.66% з Інтернет-джерелом (<https://kisebbsegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/regiokonyvek>).

6.24% Джерела з Інтернету

48

Сторінка 55

1.63% Джерела з Бібліотеки

121

Сторінка 56

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**ІСТОРИЯ ЗАКАРПАТТЯ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ РЕГЕНТСЬКОГО
КОМІСАРА ЖІГМОНДА ПЕРЕНІ (1939-1940)**

ГРЕБИНЕЦЬ ДАНИЕЛ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Студент II-го курсу

Освітня програма Історія та археологія

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник: **Вароді Н.Ф.,**

к.і.н., доцент

Завідувач кафедрою : **Чотарі Юрій Юрійович**

Кандидат історичних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2022 року

Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**ІСТОРИЯ ЗАКАРПАТТЯ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ РЕГЕНТСЬКОГО
КОМІСАРА ЖІГМОНДА ПЕРЕНІ (1939-1940)**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студент II-го курсу

Гребинець Даніел Володимирович

Освітня програма: **Історія та археологія**

Науковий керівник: **Вароді Н.Ф.,**

к.і.н., доцент

Рецензент: **Сакал І.І.,**

доктор філософії, доцент

Берегове
2022

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

**KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE PERÉNYI ZSIGMOND KORMÁNYZÓI
BIZTOS IDEJE ALATT (1939-1940)**

Diplomamunka

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Hrebinec Dániel

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: Történelem és régészet

Témavezető: Váradi Natália, PhD, docens

Recenzens: Szakál Imre, PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ I: СИТУАЦІЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ДО ПОЯВИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	10
1.1. Багатотональна реанексія Карпатської території та її історія	10
1.2. Цілі та військова адміністрація	12
1.3. Період громадянської адміністрації	14
РОЗДІЛ II: ПЕРЕННЯ ЖИГМОНД, ПЕРШИЙ ГУБЕРНАТОР-КОМІСАР КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	16
2.1. Вибори, передача влади	16
2.2. Адміністративний поділ Карпатського регіону	20
2.3. Національна спілка промисловців та підприємців	21
2.4. Тури та візити до Карпатського регіону (теперішньої Закарпаття)	22
2.5. Бюджети Карпатського регіону	23
2.6. Допомога та гранти (субсидії)	25
2.7. Консультативний комітет	26
2.8. Відставка Жигмонда Перені	27
РОЗДІЛ III: ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗМІНИ, ЩОДО ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	29
3.1. Організація громадянської адміністрації	29
3.2. Видання Карпатського вісника	30
3.3. Проблема двомовності	31
3.4. Питання самоврядування в Карпатському регіоні та питання про русин (угро-русинів)	32
3.5. Діяльність, пов'язана з організаціями	34
3.6. Ситуація на угорсько-польському кордоні та питання громадянства	35
3.6.1. Об'їзні дороги та міжміський рух	37

3.6.2. Прикордонні знижки	37
3.6.3. Заяви на отримання паспорту	38
3.6.4. Процедура для колишніх громадян Чехословаччини	39
РЕЗЮМЕ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	46
ДОДАТКИ	50



TARTALOM

BEVEZETÉS	8
I. FEJEZET: A KÁRPÁTALJAI TERÜLET HELYZETKÉPE A POLGÁRI KÖZIGAZGATÁS ELŐTT	10
1.1. Kárpátalja területének többtónusú visszacsatolása és annak előzményei	10
1.2. Célok és a katonai közigazgatás	12
1.3. A polgári közigazgatás időszaka	14
II. FEJEZET: PERÉNYI ZSIGMOND, A KÁRPÁTALJAI TERÜLET ELSŐ KORMÁNYZÓI BIZTOSA	16
2.1. Választás, hatalomátvétel	16
2.2. A Kárpátaljai terület közigazgatási beosztása	20
2.3. GYOSZ	21
2.4. Kárpátaljai körutak, látogatások	22
2.5. A Kárpátaljai terület költségvetései	23
2.6. Segélyek és támogatások	25
2.7. A véleményező bizottság	26
2.8. Perényi Zsigmond lemondása	27
III. FEJEZET: A KÁRPÁTALJAI TERÜLETRE VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK ÉS VÁLTOZÁSOK	29
3.1. A polgári közigazgatás megszervezése	29
3.2. A Kárpátaljai Közlöny megjelenése	30
3.3. A kétnyelvűség kérdése	31
3.4. Felvetések a Kárpátaljai terület önkormányzatáról és a ruszinok (magyar-oroszok) kérdése	32
3.5. Szervezetekkel kapcsolatos tevékenységek	34
3.6. A magyar-lengyel határhelyzet és az állampolgárság kérdése	35
3.6.1. Mellékútvonalak és távolsági forgalom	37

3.6.2. Határmenti kedvezmények	37
3.6.3. Útlevélkérelmek	38
3.6.4. A volt Csehszlovák állampolgárokkal szembeni eljárás	39
ÖSSZEGZÉS	42
ÖSSZEGZÉS UKRÁN NYELVEN	44
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	46
MELLÉKLETEK	50



BEVEZETÉS

A mai Kárpátalja területe kétlépcsős folyamat következtében került vissza a trianoni Magyarországhoz a revíziós törekvéseknek köszönhetően. Első sorban a terület döntő többségében magyarok által lakott területrésze az 1938. november 2-i első bécsi döntésnek köszönhetően. Ezt követte a többségében nemzetiségek által lakott hegyvidéki terület a Magyar Királyi Honvédség katonai akciójával végbement visszacsatolás 1939. március 14-18 között.¹ Ezt követően létrejött a katonai közigazgatás, melyet a Vezérkari Főnökség irányított. Természetesen nem sokkal később a magyar kormány kormányzói biztost nevezett ki a katonai közigazgatás vezetője mellé, viszont az ő hatásköre igencsak szűk volt. Ezt a típusú irányítást később a polgári közigazgatás váltotta fel 1939. július 7-én báró Perényi Zsigmond vezetésének a személyében.²

A téma aktualizáció szempontjából fontos, mivel Kárpátalja azon történetével, mely Perényi Zsigmond kormányzói biztosságának idejébe esik bele, nem tárták fel eddig a polgári közigazgatás szempontjából. Ez a periódus alig több egy évnél (1939 júliusa – 1940 szeptembere), viszont ez idő alatt alaposan meg kellett változtatni Kárpátalja közigazgatási szerkezetét rendeletek és jogszabályok által. Bár ez egy rövid periódusnak tekinthető, számos iratanyag született, mely Kárpátalja polgári közigazgatásával kapcsolatos. A dolgozat megírása során a korábban nem kutatott forrásanyag feldolgozása volt a cél.

A kutatás célja az, hogy levéltári iratanyagok, szakirodalmi források és korszajtó által nyújtott információk segítségével felvázoljam Kárpátalja történetét a polgári közigazgatás időszakával kapcsolatosan.

A kutatás tárgya, hogy hozzájáruljon Kárpátalja történetéhez a XX. Században, báró Perényi Zsigmond, mint Kárpátalja polgári közigazgatásának első kormányzói biztos hivatali idejének példáján és naprakész tényanyagot szolgáltatson a témán belül.

A kutatás feladata a levéltári anyagok feltárása, azok alapján bemutatni Kárpátalja történetét Perényi Zsigmond kormánybiztos hivatalának ideje alatt.

A kutatás a Kárpátaljai Állami Levéltár Beregszászi részlegében folyt, ahol túlnyomóan szovjet időszak előtti fondokat őriznek, azaz a XIV. századtól 1944-ig. A kutatás során eddig felkutatott irategységek a következők: a KÁL-ban őrzött Perecsenyi³ és Rahói⁴ járás főszolgabírók

¹ FEDINEC Csilla: Kárpáti Ukrajna, Vereckétől Husztig. Pozsony, Kalligramm Kiadó, 2014. 63, 66, 67. old.

² BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Nyiregyháza, Nyiregyházi Főiskola, 2005. 352. old.

³ Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 118. „Переченьский окружный начальник с. Перечин” (1939-44). opisz 1. od. zber. 4, 24, 44, 118.

⁴ Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 200. „Рахівський окружный начальник с. Рахів” (1939-40). opisz. 1. od. zber. 7, 8, 155.

iratai, A Kárpátaljai terület kormányzói biztosának iratai⁵, Ung vármegye főispánjának iratai⁶ valamint a Máramarosi közigazgatási kirendeltség irataiban⁷ lévő tartalom.

A kutatás során felmerülő nehézségek egyikének tekinthető, hogy Perényi Zsigmond kormánybiztos rendeleteire, intézkedéseire, valamint Kárpátalja közigazgatási szerkezetének működésére és változásaira nincs külön dokumentumrészlet és csak részenként található meg egyes fondokban.



⁵ Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 53. „Регентський комісаріат Підкарпатської території, м. Ужгород” (1938-44). opisz. 3. od. zber. 1.

⁶ Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 47. „Наджупан Ужанської жупи, м. Ужгород” (1938-44) opisz 1. od. zber. 67. 9-17. old.

⁷ Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 162. „Марамарошська Адміністративна Експозитура м. Хуст” (1939.07.19. - 1939.08.12.). opisz. 1. od. zber. 24. 1-4. old.

I. FEJEZET

A KÁRPÁTALJAI TERÜLET HELYZETKÉPE A POLGÁRI KÖZIGAZGATÁS ELŐTT

1.1. Kárpátalja területének többtónusú visszacsatolása és annak előzményei

Az 1920. évi párizsi békekonferenciát követő években Kárpátalja hovatarozása és maga a terület jogviszonya merőben váltakozott. Csaknem húsz évig a Csehszlovák állam területéhez tartozott, amíg el nem kezdődött Magyarország revíziós politikája. Ennek a politikának az előzményei az 1938-as müncheni egyezményhez és Németország a Szudéta vidékhez való hozzáállásához vezethetők vissza, melyek hatást gyakoroltak Magyarország revíziós politikájára. Ezzel párhuzamosan a Kárpátaljai területen többször is voltak autonómia törekvések. Avgusztin Ivanovics Volosin nevéhez köthető Kárpátalja legismertebb autonómia törekvése, mely területi autonómián és saját önkormányzaton alapult, ám mindez rövid ideig állt fenn a revíziós politikának köszönhetően.⁸

Az 1930-as évek közepén végbement európai nagyhatalmi átrendeződés, amely Németország és Olaszország pozícióinak rendkívüli megerősödését hozta, hamarosan a közép-európai erőviszonyokban is jelentős változásokat eredményezett. Ezt az 1938. esztendő külpolitikai krízisei – Ausztria bekebelezése márciusban, majd a Szudéta-válság, a müncheni egyezmény és a csehszlovák állam fokozatos felbomlása – világosan mutatták. A párizsi békerendszer fölött örökdő nyugati nagyhatalmak egyelőre nem próbáltak a német területi törekvések útjába állni.⁹

1938. március 12-13-án Németország megszállta, majd – népszavazás útján – bekebelezte Ausztriát. Az Anschluss a magyar külpolitika számára mérföldkő volt, ugyanis Budapest két évtizeden át úgy próbálta megszerezni revíziós törekvéseihez a párizsi békerendszer megváltoztatására törő hatalmak támogatását, hogy közben ne veszítse el a status quo fölött örökdő nyugati demokráciák, de legalábbis Nagy-Britannia jóindulatát sem. Ez a célkitűzés annál nehezebben volt teljesíthető, minél nagyobbak voltak az ellentétek a szembenálló felek között, ezért minden olyan esemény, amely alkalmas volt a riválisok közti konfliktusok elmélyítésére, egyben a magyar külpolitikát is nehéz helyzetbe hozta. Az Anschluss pedig nem csak a nagyhatalmi ellentétek, hanem maga a kvázi-szövetséges Németország oldaláról is bizonyos fenyegetést jelentett, hiszen már azzal is számolni kellett, hogy a Magyarország területén lévő német kisebbség akár a további náci terjeszkedés célpontja is lehet. Akkor volt az aggodalom, hogy a kormányzó, Horthy Miklós, az Anschluss után három héttel, április 3-án rádióbeszédben kénytelen volt megnyugtani a közvéleményt.¹⁰

⁸ FEDINEC Csilla: Kárpáti Ukrajna, Vereckétől Husztig. Pozsony, Kalligram kiadó, 2014. 63, 66, 67. old.

⁹ ZEIDLER Miklós: A revíziós gondolat. Pozsony, Kalligram kiadó, 2009. 268. old.

¹⁰ ZEIDLER M.: 2009. 269. old.

A müncheni egyezményt 1938 szeptember 29-én írta alá a Német Birodalom részéről Adolf Hitler, Nagy-Britannia részéről Neville Chamberlain, Franciaország részéről Édouard Daladier, Olaszország részéről Benito Mussolini. Az egyezmény Csehszlovákia felosztásáról intézkedett. A Szudéta kérdés felvetése Németország részéről Csehszlovákiával szemben lehetőséget kínált a magyar revíziós politika számára, hogy követeléssel léphessen fel a magyarlakta területek visszaszerzésére.¹¹ Ennek következtében 1938 november 2-án sor került az első bécsi döntésre, mely jelentős mértékben megváltoztatta a határvonalakat. Magyarország területeket tudhatott magának Kárpátaljából. Három város (Beregszász, Ungvár, Munkács), négy járás (Ilosva, Munkács vidéke, Ungvár vidéke és Nagyszőlős) részei 97 község és több mint 170 000 lakos került vissza Magyarországhoz.¹²

A magyar kormány 1939. március 10-én olyan határozatot hozott, hogy Kárpátalját katonai akció keretében akár német beleegyezés nélkül is visszafoglalja. Berlin jóváhagyása azonban megérkezett. A cseh-morva területek Wehrmacht általi elfoglalásával és a Szlovák Köztársaság megalakulásával párhuzamosan a magyar hadsereg elfoglalta Kárpátalját. Előzetesen a prágai kormány elfogadta a magyar kormány ultimátumát, amely azt követelte, hogy vonják vissza Kárpátaljáról a cseh csapatokat.¹³

A magyar katonai vezetésben felmerült már az első bécsi döntést követően, hogy ha kell, akkor fegyveresen is készek Kárpátalját felszabadítani. (Ehhez kért Lengyelországtól katonai támogatást a magyar vezérkar. A lengyelek viszont csak szabadcsapatokat ígértek).¹⁴

1939. március 12-én este Hitler a németországi magyar követen keresztül közölte Magyarországgal, hogy elfoglalhatja a Kárpátaljai területet. Március 15-én a magyar hadsereg megkezdte a terület elfoglalását. Ennek hatására Volosin mozgósítást rendelt el. A mozgósítás nehézségekbe ütközött, meglehetősen kaotikus volt. A harcban állók rosszul vagy egyáltalán nem voltak felfegyverezve, ezért a magyar hadsereg számára nem jelentettek komoly veszélyt. A bevonuló magyar csapatoknak tulajdonképpen csak a nagyszőlősi tanári szeminárium és a huszti gimnázium felfegyverzett, de kiképzetlen diákjai tudtak valamelyest ellenállni, viszont őket a Kárpáti Szics tagjai sem támogatták, ezért a fegyveres ellenállásra való tett kísérletük komoly vérontással végződött. 1939. március 16-án Teleki Pál már Magyarország miniszterelnökeként bejelentette parlamenti beszédében, hogy Kárpátalja egészét elfoglalták a magyar katonai erők.¹⁵

¹¹ TILKOVSKY Lóránt: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998. 73. old.

¹² FEDINEC Cs.: 2014. 63, 66, 67. old.

¹³ FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató intézete. 2010. 160. old.

¹⁴ BORDÁS Giesz István: 1939: Kárpátalja. Kárpátalja területi és történeti földrajzi összefoglalása. Századok, 2003. 165. old.

¹⁵ FEDINEC Cs.: 2014. 69. old.

Kárpátalja lakossága 72,2%-ban (501 047 fő) ruszin nemzetiségű volt, ezért a terület számára a miniszterelnök ígéreteinek megfelelően, nemzetiségi területi autonómiát helyezett kilátásba, továbbá bevezette a kétnyelvűséget a közigazgatásban. A területen élő magyar lakosság szószólói azonban tiltakoztak az ellen, hogy a csehszlovák uralom alól felszabadulva egy ruszin önkormányzati terület kialakítása folytán ismét „kisebbségi sorsra jussanak”.¹⁶

A visszacsatolt területeken talált nemzetiségi pártok közül a Hlinka-féle Szlovák Néppárt (Slovenská L'udová Strana) működését nem engedélyezték, Kárpátalján A Volosin által alapított Ukrán Nemzeti Egységpártot tiltották be és az ukrán kulturális egyesület (Prosvita) működését tették lehetetlenné. Tovább működhetek azonban olyan orosz pártok, melyek vezetőik révén magyar befolyás alatt álltak: Bródy András Autonóm Földműves Szövetség nevű pártja, Fenczik István Autonóm Orosz Nemzeti Pártja, valamint a Duchnovics Társaság.¹⁷

1.2. Célok és a katonai közigazgatás

A magyar külpolitika célja, a többségében ruszinok lakta Kárpátalja visszafoglalásával a következők voltak: a kisantant gyűrűjének fölszakítása, a közös határszakasz létrehozása Lengyelországgal, valamint az ugyancsak hagyományos törekvés, a Varsótól Rómáig Budapesten áthúzódó tengely megteremtése. Gazdasági szempontokat figyelembe véve a Kárpát-medence legcsapadékosabb területe a kárpátaljai terület. Az itteni folyók ideálisan duzzaszthatók. Ez egyrészt az Alföld elengedhetetlen öntözővizét szolgáltathatja, másrészt energiaforrás. Fontos megemlíteni, hogy már 1918-ig nagyjából tucatnyi víztározó és vízierőmű terve készült el erre a térségre. Ezek voltak tehát a politikai és gazdasági indokai a tervezett revíziós lépésnek.¹⁸

A Magyar Királyi Honvédség 1939. március 15. és 17. között háromnapos hadműveletének köszönhetően Kárpátalja hegyvidéki területe két évtizedig tartó idegen megszállás után felszabadult.¹⁹ A birtokba vett területen azonnal megindul a tisztogatás, a Szics-gárdistákat, az ukrán irányultságú értelmiség jelentős részét internálták. A huszti német konzulátus közreműködésével mintegy 7.500 ukrán nacionalista települt át Kelet-Szlovákiába.²⁰

A Honvédség 1939. március 19-én számolta fel a Szicsok utolsó ellenállását is Kárpátalján. Még ezt megelőzően, 1939. március 18-án a Honvédség vezérkari főnöke, Werth Henrik a birtokba vett kárpátaljai területen katonai közigazgatást léptetett életbe. A létrejövő katonai közigazgatás közvetlen vezetője Novákovits Béla nyugállományú altábornagy volt, aki Werth Henrik gyalogsági tábornoktól, a Honvéd Vezérkar főnökétől kapta az utasításokat. Novákovits Béla mellé Marina

¹⁶ TILKOVSKY L.: 1998. 73. old.

¹⁷ TILKOVSKY L.: 1998. 73, 74. old.

¹⁸ BORDÁS. Századok, 2003. 164. old.

¹⁹ Honvédek, előre a Kárpátok bérére.// Budapesti Hírlap. 1939.03.17. 1. szám. 1. old.

²⁰ TILKOVSKY Lóránt: Revízió és Nemzetiségpolitika Magyarországon 1938-1941. Budapest, Akadémiai kiadó, 1967. 164. old.

Gyula teológiai tanár, ungvári lakos személyében polgári (megbízott) biztost rendelt ki Kereszt-Fischer Ferenc belügyminiszter. Marina tevékenységét gátolta szűk hatásköre, mely szerint a járási katonai parancsnokoknak a személyi kérdésekben meg kellett őt hallgatniuk, mindez azonban csekély súllyal bírt, hisz utasításokat nem adhatott, így a katonák kevés hangsúlyt fektettek a véleményére.²¹

A birtokba vett Kárpátalja területén 12 járási katonai parancsnokságot hoztak létre. A katonai közigazgatás székhelye (kárpát-csoport parancsnokság megnevezést használták) az ungvári kormányzósági épület egész földszintjét elfoglalta. A Kárpát-csoport parancsnokság alapvetően két osztályból tevődött össze: polgári és katonai. A katonai közigazgatás fő működtetője és mindkét alosztályának vezetője Novákovits Béla altábornagy volt. Hivatala mellé került kinevezésre Marina Gyula, amíg Horthy Béla irányította a katonai adminisztráció polgári alosztályát. Az ungvári székhelyre néhány nap leforgása alatt minden miniszteri szaktárcától megbízottak érkeztek, akik azonnal hozzáláttak a Budapesten utasításba kapott feladatok megvalósításához.²²

A katonai közigazgatás feladatait központi utasítás szabályozta. Az utasítás szerint a katonai közigazgatás teljes erejével arra kellett, hogy törekedjen, hogy a hadviselés érdekeit mindenek felett biztosítsa, ám ugyanakkor az is céljai között szerepelt, hogy a rendes viszonyok mielőbb helyreálljanak és mind az állami élet, mind a magánélet a rendes keretek között folyék tovább.²³

Kárpátalján a katonai közigazgatást Teleki Pál miniszterelnök a lehető legrövidebb időre akarta korlátozni. Ennek oka a miniszterelnökhöz befutó jelentések, pontosabban a bennük szereplő gyakori atrocitások, önbíráskodások voltak, amelyeket a katonai közigazgatás ideje alatt követtek el. Teleki már március 22-én felszólította Werth Henriket, hogy tanúsítson humánusabb bánásmódot az ukránérzelmű, illetve annak vélt lakossággal, valamint a szicsgárdistákkal szemben. Majd 1939. április 4-én kormányhatározatot fogadtak el, melyben kijelentették, hogy a visszafoglalt Kárpátalja területén a honvédvezérkar általános természetű intézkedéseknél mindig kérje ki a miniszterelnök, illetve a miniszterelnökség állásfoglalását.²⁴

Teleki Pál nem sokkal a terület visszaszerzése után elutazott Kárpátaljára, ahol különböző megbeszéléseket folytatott a terület ruszin és magyar politikai tényezőivel. Teleki Kárpátalja visszaszerzése után abban a beszédében, melyben kijelentette, hogy Kárpátalja visszatért az ezeréves Magyarországhoz, már célzott arra, hogy a területnek valamiféle autonómiát kíván adni, azonban az önrendelkezés politikai-társadalmi vitája a magyar politikai és társadalmi életben csak a terület birtokbavételét követően vette kezdetét.²⁵ A vita a terület autonómiájáról elhúzódott, így május végén Teleki Pál végül úgy döntött, hogy a ruszin autonómia kidolgozásáig ideiglenes közigazgatást

²¹ KOSZTYÓ Gyula: a katonai közigazgatás kérdése Kárpátalján 1939-ben. Gazdasági és szociális keretek. Budapest, Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, 2020. 235, 236. old.

²² KOSZTYÓ Gy.: 236. old.

²³ Uo. 237. old.

²⁴ Uo. 238. old.

²⁵ Ablonczy Balázs: A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941). Jaffa kiadó, Budapest, 2018. 215 old.

vezetnek be Kárpátalján, hogy azzal szüntessék be a katonai adminisztrációt. Ennek érdekében május végén megtették a szükséges intézkedéseket és névjegyzékeket állítottak össze a leendő hivatali vezetőkről.²⁶

A kárpátaljai katonai közigazgatást 1939. július 7-én polgári közigazgatás váltotta fel. A törvényjavaslatot Teleki Pál miniszterelnök június 19-én nyújtotta be a képviselőházba, amelyről annak közjogi bizottsága még ugyanazon a napon jelentést készített. A törvény hatályba lépésével 1939. július 7-én megkezdődött Kárpátalja történetének egy új szakasza, vagyis a polgári közigazgatás ideje.²⁷

A magyar kormány az 1939. évi rendeletének értelmében a rutén többségű kárpátaljai területet – a korábban visszatért magyarlakta sáv kivételével – három közigazgatási kirendeltségre osztotta. Ezek területe több mint 12 ezer km², lakossága meghaladta a félmillió főt. A három közigazgatási kirendeltség, illetve járásaik:

1. a Beregi, hozzá tartozott az ilosvai, a munkács-vidéki és a szolyvai járás,
2. a Máramarosi, hozzá tartozott a huszti, a nagyszőlősi, az ökörmezői, a rahói és a técsői járás,
3. az Ungi, hozzá tartozott a nagybereznai, a perecsenyi, a szobránci és az ung-vidéki járás.

1.3. A polgári közigazgatás időszaka

1939. június 28-án Horthy Miklós kormányzó kinevezte Kárpátalja kormányzói biztosát Perényi Zsigmond koronaőr személyében.²⁸ Perényi többek között a magyar országgyűlés felső házának alelnöke, a Magyarok Világszövetségének elnöke volt. Jól ismerte a vidéket annak köszönhetően is, hogy 1903 és 1913 között Máramaros vármegye főispánja volt. Az első bécsi döntés után kormánybiztos volt Ungváron. Avgusztin Volosin kárpátukrán miniszterelnök gyakran telefonált Husztról Perényi bárónak rendkívüli ügyekben, s kérései mindig meghallgatásra találtak.²⁹

A Kárpátaljai Kormányzóság három közigazgatási kirendeltségre oszlott: ungi Ungvár székhellyel, beregi Munkács székhellyel és máramarosi Huszt székhellyel.³⁰

Perényi Zsigmond kormányzói biztos bemutatkozó beszédét július 26-án Huszton tartotta meg. Hangsúlyozta, hogy megelégedést, megnyugvást, kenyeret és foglalkozást kell először adni, aztán kerülhet sor az önrendelkezésre.³¹ Az autonómia előkészítésére több idő szükséges, mert össze

²⁶ KOSZTYÓ Gy.: 238. old.

²⁷ BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Nyiregyháza, Nyiregyházi Főiskola, 2005. 352. old.

²⁸ FEDINEC Csilla: A Kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918-1944. Dunaszerdahely, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002. 334. old.

²⁹ Báró Perényi Zsigmond Kárpátalja kormányzói biztosa, Novákovics tábornoktól átvette hivatalát.// Kárpáti Magyar Hírlap. 1939.07.08. XX. évfolyam, 153. szám. 1. old.

³⁰ FEDINEC Cs.: 2010. 171. old.

³¹ Báró Perényi beszéde.// Magyar Nemzet, 1939.07.07. II. évfolyam, 152. szám. 5. old.

kell egyeztetni a különböző tervezeteket. Aláhúzta, hogy a ruszin autonómia a miniszterelnök szívügye, és meg kívánja azt valósítani. Ehhez azonban nem újabb tervezeteket vár, hanem minden érdekelt párt, társadalmi szervezet tevékenységének összehangolását, ami a tervezetek megvalósításához vezethet.³²

Teleki Pál miniszterelnök látogatást tett Kárpátalján, s minisztertanácsi ülésen számolt be tapasztalatairól. A kárpátaljai politikai viszonyokat ziláltnak látta, amiről úgy vélekedett, hogy a csehszlovák éra öröksége. Bírálta a közbiztonsági szolgálatok embereit, akiknek erélyeseknek kell lenniük, de ennek nem szabad durvasággal és erőszakossággal párosulnia. Teleki szerint a legszigorúbban kellene lesújtani mindazokra, akik úgy viselkednek, mintha egy meghódított tartományba küldött expedíciós kormányzati szerv vagy hadsereg tagjai lennének. A miniszterelnök úgy vélte, hogy az ország ellenségei árgus szemmel figyelik, mi történik Kárpátalján, s a magyar államnak meg kell mutatnia, hogy: „a maga fölényes erejével és magasabb kultúrájával, könnyen képes a csonkaországhoz örökre visszakapcsolni a most visszakerült területeket”. Teleki tartott tőle, hogy mind bel-, mind külpolitikai szempontból kihasználják azt a körülményt, hogy a kormány képtelen úrrá lenni a kárpátaljai helyzeten. Határoztak arról, hogy a kormányzói biztos adjon szóbeli utasításokat a Kárpátalján dolgozó magyar hivatalnokoknak, s a fegyveres testületek képviselőinek, hogy az *„autonómia kérdésébe a közszolgálati alkalmazottaknak és a fegyveres erő tagjainak beleszólása nincs.*”³³

Teleki azonban aggodalmát fejezte ki, ugyanis ő már 1939 végén úgy vélte, hogy a német szövetség végzetessé válhat Magyarország számára. A miniszterelnök úgy vélte, hogy Magyarországnak a németekkel kell tartaniuk, mert másképp nem lehetséges, de csak egy bizonyos pontig. Ez a pont a háborúban való részvétel, amit Teleki a lehető legmesszibbről el akart kerülni. Teleki szerint a revízió a legnagyobb veszély, amely fenyegetés jelenthetett, de a miniszterelnök ez ellen nem tehetett semmit. Teleki úgy vélte, hogy a Felvidék és Kárpátalja visszatérését még lehet kezelni, át lehetett venni, be lehetett rendezni. Viszont Erdély revíziója következett, és erre való tekintettel Teleki úgy vélte, hogy örökre elkötelezik magukat a németeknek, akik majd azután követelik az árát. És ez az ár a velük együtt való háborúzás lesz, valamint az ország maga lesz az ára a revízióknak.³⁴

³² BRENOVIC László: Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján, 1939-1944. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 85,86. old.

³³ FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1938-1941, Magyar és Ukrán történeti közelítés. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004. 96. old.

³⁴ ZEIDLER M.: 2009. 279. old.

II. FEJEZET

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND, A KÁRPÁTALJAI TERÜLET ELSŐ KORMÁNYZÓI BIZTOSA

2.1. Választás, hatalomátvétel

Az 1939 márciusától júliusáig tartó katonai közigazgatás a Kárpátaljai területen nem hozta meg a kívánt eredményt, így más eszközökhöz kellett folyamodni. A katonai közigazgatástól eltérő, hatékonyabb irányítást kellett létrehozni, melynek polgári közigazgatás lett a neve. Korábban már arról is szó esett, hogy Kárpátalja területén Vajdaság jöjjön létre. Ennek értelmében Kárpátaljának Ungvár lett volna a székhelye és Kárpátalja királyi főbiztosa a „fővajda” címet viselte volna. A fővajda Kozma Miklós³⁵ nyugalmazott belügyminiszter, a magyar távirati iroda elnökgazgatója lett volna. Szó esett ugyan báró Perényi Zsigmondról és Kállay Miklós volt miniszterről is, de végül Kozmára esett a választás.³⁶

Mindezek után a kormány a magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről rendeletet adott ki, melynek értelmében: a kárpátaljai területre az államfő kormányzói biztost és főtanácsadót kell kinevezzen. A kormányzói biztost mindazok a jogok megilletik majd, amelyek a jogszabályok szerint a főispán hatáskörébe tartoznak, továbbá a tankerületi főigazgató jogai is egyaránt. Ezenkívül a kárpátaljai területen három közigazgatási kirendeltség kell, hogy működjön és jogokat gyakorol majd azokban az ügyekben, amelyeket a jogszabályok az alispán, a törvényhatósági kisgyűlés és a tanfelügyelő hatáskörébe utal. A járások és községek szervezetére vonatkozólag a magyar jogszabályok az irányadók. Kárpátalján az állam hivatalos nyelve a magyar és a magyar-orsz, a törvényeket hiteles fordításban magyar-orsz nyelven is ki kellett adni. Kárpátalján külön hivatalos lap kellett, hogy megjelenjen. Kárpátalja lakosai az állami és önkormányzati hatóságokhoz magyar-orsz nyelven is fordulhattak és ebben az esetben természetesen ugyanezen a nyelven kaptak választ is. Kárpátalja községei 1939-re a megváltozott helyzetnek megfelelő költségvetést kötelesek voltak készíteni. Azok a

³⁵ Kozma Miklós (Nagyvárad, 1884. szept. 5. – Ungvár, 1941. dec. 8.): politikus, az MTI és társvállalatai elnöke, miniszter. Ferenc (Bárd Miklós) örökbe fogadott fia. A Ludovika Akadémia után mint huszár hadnagy kezdte meg szolgálatát. Emellett a budapesti egyetemen jogot tanult. Részt vett az I. világháborúban. 1919-ben Szegeden az ún. nemzeti hadsereg propaganda- és védelmi osztályának vezetője, majd Horthy kabinetirodájának katonapolitikai referense. 1922. októberétől az MTI, 1925-től a Magyar Telefónhírdő és Rádió Rt. elnöke. 1934-től felsőházi tag. 1935. márc. 4-től 1937. febr. 3-ig a Gömbös-, majd Darányi-kormány belügyminisztere; ő irányította az 1935. évi választásokat. Darányi kezdetben mérsékelt, a parlamentre támaszkodó politikájával nem értett egyet, s ez vezetett lemondásához. 1937. márciusában ismét az MTI és az érdekkörébe tartozó vállalatok elnökévé választották. 1938 őszén a Rongyos Gárdával be akart törni Kárpát-Ukrajnába. 1940–41-ben Kárpát-Ukrajna (Kárpátalja) kormányzói biztosa. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kozma-miklos-766C3/>

³⁶ Vajdaság lesz Kárpátaljából. Kozma Miklós lesz az első Kárpátaljai „fővajda”.// Brassói Lapok 1939.06.02. 45. évfolyam, 139. szám, 5. oldal.

közszolgáltatások, amelyek ezelőtt a csehszlovák járási önkormányzatot illették, az államkincstárnak fizetendők be. Kárpátalján az állambiztonsági feladatokat a magyar rendőrség keretén belül határvidéki rendőrkapitányság és rendőrkirendeltségek látták el.³⁷

Miután a Vajdaság ötlete elcsöndesedett, egyre inkább kialakulóban volt egyfajta polgári közigazgatás a Kárpátaljai területre vonatkozóan. Az elmélet és a rendelet is megszületett a közigazgatásról, viszont gyakorlatban ez még nem következett be. Továbbá egy vezetőt is ki kellett nevezni, aki jártas a politikában, befolyásos személyiség és ismeri Kárpátalját.

Politikai körökből származó tényként el kezdték emlegetni, hogy ki lehet a Kárpátaljai terület polgári közigazgatásának első kormányzói biztosa. A választás történetesen báró Perényi Zsigmond³⁸ koronaőrre, a felsőház alelnökére esett. Nem sokkal korábban ugyan Kállay Miklós volt földművelésügyi minisztert emlegették erre a méltóságra, majd Kozma Miklós volt belügyminiszter személye került előtérbe, de ezek a kombinációk azóta megdőltek. Kormányrendelet alapján a kormányzói biztos mellé rendelt főtanácsadó személyében még nem történt megállapodás. Hír szerint ezt az állást egyelőre nem töltötték be, hanem Demkó Mihály, mint a gazdasági kirendeltség vezetője egyúttal a tanácsadói ügykört is ellátta a kormányzói biztos mellett.³⁹

A Magyar Távirati Iroda a következőket jelentette: Magyarország Főméltóságú kormányzója az alábbi legfelsőbb elhatározást és kéziratot méltóztatott kibocsátani:

A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére báró Perényi Zsigmond belső titkos tanácsos, koronaőr, a felsőház tagját, a kárpátaljai területre kormányzói biztosá kinevezem. A vonatkozó kéziratomat idezárom.

Kelt Kenderesen, 1939. június 28-án

Horthy s. k.

*Gróf Teleki Pál s. k.*⁴⁰

³⁷ Rendelet Kárpátalja ideiglenes közigazgatásáról.// Magyar Nemzet 1939.06.23. 2. évfolyam, 141. szám, 3. old.

³⁸ Perényi Zsigmond, báró (Pest, 1870. nov. 25. – Bp., 1946. márc. 18.): politikus, miniszter, koronaőr. 1903-tól Máramaros vármegye főispánja, majd 1913-tól 1917-ig a Tisza-kormány belügyi államtitkára volt. A Tanácsköztársaság idején, mint az ellenforradalmi mozgalmak egyik vezérét elfogták és bíróság elé állították, de 1919. augusztusában kiszabadult. A második Friedrich-kormányban, 1919. augusztus 15-től 1919. szeptember 11-ig a belügyi tárcát töltötte be. 1920-tól a Magyar Nemzeti Szövetség országos elnöke. A frankhamisítás egyik főszereplője. 1927-től 1933-ig a komáromi, majd a szeptemberi kerület képviselője, mandátumáról 1933-ban, amikor koronaőrre választották, lemondott. 1939-től 1940-ig Kárpátalja kormányzói biztosja is volt. Mint koronaőr hivatalból a felsőház tagja, később alelnöke is. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/perenyi-zsigmond-baro-77414/>

³⁹ Perényi Zsigmond bárót emlegetik Kárpátalja kormányzói biztosának.// Ujság 1939.06.29. 15. évfolyam, 146. szám, 6. old.

⁴⁰ A kormányzó Kárpátalja biztosává nevezte ki báró Perényi Zsigmondot.// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.

Kedves Báró Perényi!

A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére Önt a kárpátaljai területre kormányzói biztossá kinevezem.

Kelt Kenderesen, 1939. június 28-án

Horthy s. k.

Gróf Teleki Pál s.k.⁴¹

Ezen szöveg, a Magyar Nemzet 1939-es évi 2. évfolyam 147. számában arra enged következtetni, hogy Magyarország kormányzója, Horthy Miklós hivatalosan is kinevezte báró Perényi Zsigmondot az említett pozícióra (Lásd 1. sz. melléklet), viszont még nem történt meg a hatalomátadás.

Kárpátalja területén a katonai közigazgatás 1939. július 7-én 0 órakor megszűnt. A magyar Anyaországhoz, Szent István birodalmához márciusban visszatért Kárpátalja katonai közigazgatása csütörtökön véget ért s Kárpátalja területének kormányzását július 7-ével kormányzói biztos vette át. A katonai közigazgatás eddigi vezetője csütörtökön délben ünnepélyes keretek között adta át helyét a kormányzó által kinevezett kormányzói biztosnak.⁴²

Ungvár városában a kupolacsarnokban 1939. július 7-én már fél tizenkettő után összegyűltek Kárpátalja magyar és ruszin politikai, társadalmi, egyházi, katonai és világi vezetői. Ott voltak többek között Sztojka Sándor munkácsi görög-katolikus püspök, Berták Béla munkácsi református püspök, Illiczky Sándor görögkatolikus nagyprépost, felsőházi tag, dr. Kaminszky József felsőházi tag, vitéz Novakovits Béla tábornok, Kárpátalja katonai közigazgatásának vezetője, Horti Béla, katonai közigazgatás polgári vezetője, Szűcs Andor tábornok, helyőrségi parancsnok, nagyszámú katonai tisztikari küldöttség élén, Egry Ferenc, Földessi Gyula. Csuha Sándor, Hápka Péter, Hokky Károly, Boksay János országgyűlési képviselők. Ott volt Xombory Bertalan miniszteri tanácsos, a hegyvidéki kirendeltség vezetője, Kossey János alispán, Peltsárszky Imre ungvári polgármester és még sok előkelőség.⁴³

Nagyszőlősi kúriájáról jövet pontosan déli tizenkét órakor báró Perényi Zsigmond gépkocsin megérkezett a nemzeti zászlókkal díszített kormányzósági palota elé. Kíséretében volt Siménfalvy Árpád, Ung megye és Ungvár város főispánja, valamint vitéz Iniecs György, Szeged város volt főispánja, Bereg és Ugocsa vármegyék belügyi igazoló bizottságának elnöke. Megjelent a kupolacsarnokban a meginduló polgári közigazgatás összes vezető tisztviselője, köztük Marina Gyula miniszteri tanácsos, a katonai közigazgatás mellett működő eddigi kormánybiztos, a vallás- és közoktatásügyek leendő előadója, Demkó Mihály miniszteri tanácsos, a pénzügyi és közgazdasági

⁴¹ A kormányzó Kárpátalja biztosává nevezte ki báró Perényi Zsigmondot.// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.

⁴² Megszűnt a katonai közigazgatás Kárpátalján.// Magyar Nemzet 1939.07.07. 2. évfolyam, 152. szám. 5. old.

⁴³ Uo. 5. old.

ügyek előadója és Beszkid Sándor miniszteri tanácsos, a belügyi tárca körébe tartozó ügyek előadója, Perényi Zsigmond kormányzói biztos mellett.⁴⁴

Az érkező báró Perényi Zsigmondot Schultz Gábor belügyi osztálytanácsos, a szervezési munkálatok egyik vezetője kísérte fel a kupolacsarnokba, ahol az egybegyűlt előkelőségek igen lelkes ünneplésben részesítették. A terem közepén díszmagyaros ruhákat, színes papi talárt és atillákat viselő előkelő közönség soraiból előlépett vitéz Novakovits Béla tábornok, a katonai közigazgatás vezetője és rövid beszédet mondott. Hangoztatta, hogy a történelem fényes tanúbizonyságot tett és igazságot szolgáltatott ez év tavaszán, amikor a hűséges ruszin népet, amely sohasem volt kishitű, magyar szent hazájához visszavezette. Végül az egek áldását kérte Perényi Zsigmond munkásságára és Kárpátalja felvirágoztatására.⁴⁵

Illiczky Sándor nagyprépost, felsőházi tag, előbb ruszin-, majd magyar nyelvű üdvözlő beszédet mondott. Hangoztatta, hogy az ungvári és munkácsi, valamint az egész kárpátaljai magyar-ruszin testvéri front nevében tisztelettel és szeretettel üdvözölte Perényi Zsigmondot, amidőn — mint mondta — azzal az igen komoly és felelősségteljes feladattal érkezett Ungvárra, hogy a kormányzó és a kormány bizalmából Kárpátalja most kezdődő ideiglenes autonomisztikus polgári igazgatását átvegye és betöltse a vezető szerepet, a kormányzói biztos tisztét.⁴⁶

Ezek után Rohács Miklós, nagybereznai községi bíró lépett báró Perényi Zsigmond elé. Ruszin és magyar nyelvű beszédében hangoztatta, hogy Kárpátalja népe leírhatatlanul boldog, hogy ismét egyesülhetett a magyar anyaországgal, ahol boldogságban élhetnek együtt a magyarokkal, amint az a múltban történt. Az egyszerű és közvetlen szavakat meghatottan hallgatta végig báró Perényi Zsigmond és a megjelent előkelő közönség, majd Perényi röviden válaszolt az üdvözlésekre.⁴⁷

Beszédében kifejtette, hogy fiatalságának éveit a Kárpátaljai területen töltötte, valamint Máramaros vármegye főispánja volt tíz évig. Kifejtette, hogy sikerült elnyernie a rutén nép bizalmát és szeretetét, valamint hangsúlyozta, hogy minden negatív tapasztalat ellenére, mely Kárpátalja területén ment végbe, a magyar és a ruszin nép együtt működött a kereszténységért, a szabadságért és együtt tudtak túljutni minden nemű nehézségen.

Kifejtette továbbá, hogy ő nem politizálás céljából fogadta el a kormányzói biztos pozícióját. Céljai között szerepelt, hogy jólétet, megelégedést és rendet teremtsen, valamint vissza szeretne volna állítani a régi eszmények szerint a békés együtt élés állapotát a magyar valamint az idegen ajkú honfitársak között.⁴⁸

⁴⁴ Megszűnt a katonai közigazgatás Kárpátalján.// Magyar Nemzet 1939.07.07. 2. évfolyam, 152. szám. 5. old.

⁴⁵ Uo. 5. old.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Báró Perényi beszéde// Magyar Nemzet 1939.07.07. 2. évfolyam, 152. szám. 5. old.

2.2. A Kárpátaljai terület közigazgatási beosztása

A Kárpátaljai terület közigazgatási beosztásáról értelmezhető rendeletek születtek, melyek megállapították, hogy közigazgatási szempontból milyen területekre osztják fel a Kárpátaljai területet.

A belügyminiszter a 14.449/BM. számú rendeletével a Magyar Szent Koronához visszacsatolt kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről szóló 6.200/1939 ME. számú rendelet hatálybalépésének időpontjául az 1939. évi július hónap 7-ik napját állapította meg.⁴⁹

A belügyminiszter 14500/1939. számú rendeletével a 6200/1939. számú kormányrendeletben kapott felhatalmazás alapján megállapította a kárpátaljai terület közigazgatási beosztását.

Eszerint a terület három közigazgatási kirendeltségre oszlik és pedig az ungi, a beregi és a máramarosi kirendeltségre. Az ungi székhelye Ungvár, a beregi székhelye Munkács, a máramarosi székhelye Huszt.

Megállapította a belügyminiszter ebben a rendeletében a járási beosztást is, amely szerint összesen tizenkét járás volt Kárpátalja területén, ezek a következők voltak: Az ungi közigazgatási kirendeltség területén a szobránci, nagybereznai, a perecsenyi és az ungvideki járás; a nagybereznai járásban Takcsány székhellyel szolgabírói kirendeltség van. A beregi kirendeltségbe tartozik a munkácsvidéki járás, a szolyvai és az ilosvai járás; a szolyvai járásban Alsóverecke székhellyel szolgabírói kirendeltség működik. A máramarosi kirendeltség területén a járások a következők: a huszti, a nagyszöllősi, az ökörmezői, a técsői és a rahói járás; a técsői járás területén Dombó székhellyel szolgabírói kirendeltség van.

A belügyminiszter ezenkívül kinevezte ezzel kapcsolatban az összes fogalmazási tisztviselőket, a kárpátaljai kerületek közigazgatási kirendeltségének vezetőit, a főszolgabíróikat, szolgabírákat, stb.⁵⁰

A belügyminiszter ugyancsak a 14.500/1939. számú rendeletében megállapította a kárpátaljai összes községek nevét magyar és magyar-országi nyelven. A magyar-országi neveket ciril betűkkel írva. A rendelet mellékletében pontosan feltüntette azt is, hogy a megállapított községneveknek 1918 október 31-én és 1939 március 15-én milyen községnevével felelt meg. Ezzel az eligazodást akarta a belügyminiszter megkönnyíteni.⁵¹

A belügyminiszter 14501 és 14502 számú rendeletei a 6200/1939 miniszterelnöki számú rendelettel a kárpátaljai kerületből Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyékhez és Ung vármegyéhez csatolt Csongor, Verböc, Fancsika, Tizzasásvár, Kömlöd és Unghosszúmező községek járási és községi beosztását tartalmazzák.⁵²

⁴⁹ Rendelet Kárpátalja közigazgatási beosztásáról// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.

⁵⁰ Uo. 3. old.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

A belügyminiszter 70.000/1939. számú rendeletével 5210/1939. M. E. számú rendelet végrehajtásaképpen kimondta, hogy a 6210. számú rendelettel a visszacsatolt kárpátaljai területen szervezett m. kir. határvidéki rendőrkapitányság és határvidéki m. kir. rendőri kirendeltség működése 1939 július 7-ével kell, hogy kezdődjön. A rendelet azután pontosan felsorolta, hogy a határvidéki rendőrkapitányság és a határvidéki rendőri kirendeltségek működési területéhez milyen járások és községek kell, hogy tartozzanak. Eszerint a kapitányság székhelye Szolyva. Hozzá tartozott hét rendőri kirendeltség a következő székhelyekkel: Huszt, Körösmező, Vólóc, Uzsok, Perecseny, Aknaszlatina és Ökörmező.⁵³

2.3. GYOSZ

1939. július 15-én A Gyáriparosok Országos Szövetségének (GYOSZ) felvidéki fiókja tanácsot szervezett a Kárpátaljai területen.

Munkácson tartották meg az értekezletet, amelyen megjelentek többek között báró Perényi Zsigmond kárpátaljai kormányzói biztos képviselőjében dr. Halmos Árpád vármegyei főjegyző, Munkács város részéről dr. Hammer Lajos városi főjegyző, a GYOSZ képviselőjében dr. Knob Sándor ügyvezető-igazgató, a felvidéki GYOSZ-fiók képviselőjében pedig Tarján Ödön ügyvezető-alelnök.⁵⁴

Az értekezleten Tarján Ödön rámutatott arra, hogy mennyire fontos, hogy a gyáripari vállalatok egységes szervezetbe tömörüljenek érdekeik képviselőjére.

Dr. Knob Sándor ügyvezető-igazgató ismertette azután a GYOSZ közel négyévtizedes munkájának eredményeit, vázolta a magyar gyáripari termelés akkori helyzetét és az ipar fontos szerepét a nemzet gazdasági életében és a honvédelem körül. Foglalkozott a megnövekedett ország gazdasági problémáival.⁵⁵

Az értekezlet után egyhangúlag elhatározták a kárpátaljai gyáripar csatlakozását a GYOSZ felvidéki fiókjához, amelynek kebelében a kárpátaljai autonómiával kapcsolatos helyi jellegű ügyek intézésére, valamint különleges érdekeik képviselőjére Kárpátaljai Tanács megalakítását határozták el. A kárpátaljai tanács elnökévé az értekezlet egyhangúlag R. Vozáry Aladár kormányfőtanácsos, országgyűlési képviselőt választották meg, akit küldöttségileg hívtak meg az ülésre.⁵⁶

R. Vozáry Aladár köszönetet mondott és hangsúlyozta, hogy úgy, mint eddig, a jövőben is intenzíven kíván dolgozni Kárpátalja érdekeiért. Munkásságát elsősorban a közérdek szem előtt tartásával kívánta kifejtetni, de éppen a köz érdekében a meglévő ipart nemcsak fenn kell tartani,

⁵³ Rendelet Kárpátalja közigazgatási beosztásáról// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.

⁵⁴ Kárpátaljai tanácsot szervezett a GYOSZ felvidéki fiókja// Magyar Nemzet 1939.07.15. 2. évfolyam, 159. szám, 8. old.

⁵⁵ Uo. 8. old.

⁵⁶ Uo.

hanem tovább kell kiépíteni, mert az ipar fejlesztése a nemzet elsőrendű gazdasági érdeke. A gyáripar érdekeit összhangba kell hozni a mezőgazdaság és a munkásság érdekeivel.⁵⁷

2.4. Kárpátaljai körutak, látogatások

A területi revíziók bekövetkeztével Teleki Pál, Magyarország akkori miniszterelnöke látogatásokat tett a visszacsatolt területeken. 1939. július 17-én, mikor a miniszterelnök visszatért hivatalába, báró Perényi Zsigmond jelentést tett a miniszterelnöknek a kárpátaljai viszonyokról. Később bekapcsolódott a megbeszélésbe Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és Pataky Tibor államtitkár is. A megbeszélésen közigazgatási és gazdasági kérdések kerültek szóba.⁵⁸

Szóba került a megbeszélésen a fa forgalomba hozatalának kérdése. Eddig a lehetetlen útviszonyok és a vasútvonalak hiánya miatt nehézségekbe ütközött a fa elszállítása. Ennek legtermészetesebb útja a Tiszán való faúsztatás lett volna, azonban nem volt lehetséges, mert a románokkal erre vonatkozóan megállapodás még nem jött létre. Szóba került, hogy esetleg a Tiszán való szállítás problémáját megoldják. Ezzel párhuzamosan megkezdték Kárpátalján egy keskenyvágányú vasútvonal építését, mely 1939 őszére elkészült volna és így a téli hónapokban már Kárpátaljáról fedezték volna az anyaország szükségleteinek nagy részét.⁵⁹

1939. július 30-án Báró Perényi Zsigmond, a Kárpátaljai terület kormányzói biztosa kétnapos kárpátaljai körútra indult, amelynek során megsemmisítette az egyes kárpátaljai közigazgatási kirendeltségeket. A kormányzói biztost útjára elkísérte Schulcz Gábor miniszteri tanácsos és Marina Gyula miniszteri tanácsos.

Báró Perényi Zsigmond és kísérei elsősorban Nagyszőlősen és Técsőn az ott felállított közigazgatási kirendeltségeket tekintették meg és felülvizsgálták a polgári apparátus működését.⁶⁰

Báró Perényi Zsigmond később Rahóra érkezett. Dr. Gorzó Ernő főszolgabíró köszöntötte elsőnek báró Perényi Zsigmondot, utána pedig Pretiznik János községi bíró magyar-országi, majd pedig magyar nyelvű köszöntőt mondott.

A kormányzói biztos köszönetet mondott az üdvözlésért, hangoztatva, hogy az ünnepeltetésnek nem híve, mert ő a munka és a cselekedetek embere. Azonban jól érezte magát azok között az emberek között, akik közé tartozott, utalva ezzel korábbi főispáni titulására.⁶¹

A kormányzói biztos ezután a főszolgabírói hivatalba ment, ahol megismerkedett a község vezető embereivel és fontos megbeszélést folytatott az időszerű kérdésekről.

⁵⁷ Kárpátaljai tanácsot szervezett a GYOSZ felvidéki fiókja// Magyar Nemzet 1939.07.15. 2. évfolyam, 159. szám, 8. old.

⁵⁸ Báró Perényi Zsigmond a miniszterelnöknel// Magyar Nemzet 1939.07.18. 2. évfolyam, 161. szám, 6. old.

⁵⁹ BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND// Nemzeti Ujság 1939.07.18. 21. évfolyam, 161. szám, 4. old.

⁶⁰ Báró Perényi Zsigmond kárpátaljai körútja// Magyar Nemzet 1939.08.01. 2. évfolyam, 173. szám, 11. old.

⁶¹ Uo. 11. old.

Az éjszakát Perényi Ráhón töltötte és másnap elindult Huszt felé. Útközben megtekintette az Aknaszlatina menti nagyszabású útépítést, ahol akkoriban 5000 munkás dolgozott. Bustyaházán folytak még nagyobb útépítési munkálatok és ugyancsak feljavítás alatt állt a Talabor-telepi régi fahíd, amelynek munkálatai szintén több ezer magyar-orsz családnak nyújtottak megélhetést.⁶²

Báró Perényi Zsigmond Técsőn haladt keresztül, amelynek főszolgabírája jelentette a kormányzói biztosnak, hogy a járás területén nincs egyetlenegy munkanélküli ember sem.

Ezután Huszton, a vármegyeházán a máramaros megyei közigazgatási kirendeltség értekezletén vett részt, amelyen a megye időszerű problémái kerültek szóba.

Husztról gépkocsin folytatta útját Munkács felé, ahova délután érkezett meg. Itt hosszabb megbeszélést folytatott a beregi közigazgatási kirendeltség vezetőivel.⁶³

A Kárpátaljai terület kormányzói biztosa a beregi és a máramarosi közigazgatási kirendeltségek látogatását követően augusztus 17-én, csütörtökön az ungi közigazgatási kirendeltség területének néhány községébe látogatott el. Nagybereznán és Perecsényben megtekintette a helyi önkormányzati hivatalokat, majd a helyszínen tájékozódott a lakosság szociális, közéleti és közegészségügyi viszonyai iránt. Megállapította, hogy a közigazgatás működése a rendes keretek között folyik, a lakosság megelégedéssel és megnyugvással vette a kormány segítő támogatását a munkaalkalmak teremtésére. A közéleti zavarok ellátása felől is tájékozódott a kormányzói biztos, valamint egyes cikkek árviszonyairól. A kormányzói biztos ezenkívül még számos időszerű kérdéssel tárgyalt a helyi hatóságok vezetőivel.⁶⁴

2.5. A Kárpátaljai terület költségvetései

A Kárpátaljai területen végbement cseh fennhatóság megszűnésével a régióban lakosság szám változás és népességváltozás következett be. Erre enged következtetni egy a Magyar Nemzet című újságban megjelentetett beszámoló Ungvár polgármesterével, Peltsárszky Imrével. Kijelentette, hogy meg van elégedve a város forgalmával és fejlődésével. Azonban emlékeztetett arra, hogy a csehek ideje alatt tizenkettőezerrel többen laktak Ungváron. A megfogyatkozott lakosság jelenségét kompenzálta azonban a Magyarországról letelepedett hivatalnokok fogyasztása, mely jelentősen magasabb volt a cseh alkalmazottak fogyasztásánál.

Kitért továbbá arra, hogy Ungvár adóssága a cseh fennhatóság alatt hárommillió nyolcszáz ezer pengőre (közel 13 millió forintnyi összeg; az 1927-es pengőhöz viszonyítva) növekedett, emellett az 1939-es évi költségvetés másfél millió pengő (kb. 5 millió forintnyi összeg) volt.⁶⁵

⁶² Báró Perényi Zsigmond kárpátaljai körútja// Magyar Nemzet 1939.08.01. 2. évfolyam, 173. szám, 11. old.

⁶³ Uo. 11. old.

⁶⁴ Báró Perényi kormányzói biztos szemléje Ungmegyében// Magyar Nemzet 1939.08.18. 2. évfolyam, 187. szám, 6. old.

⁶⁵ Ötezer új lakosa van Ungvárnak a csehek kivonulása óta// Magyar Nemzet 1939.07.28. 2. évfolyam, 170. szám, 7. old.

Hangsúlyt fektetett továbbá arra, hogy Magyarországról ötezren telepedtek le Ungvár városában a csehek kivonulását követően. Megemlítette, hogy Ungvár városában akkoriban rendőr és csendőriskola volt, valamint a karpaszományosok⁶⁶ repülőiskolája.⁶⁷

Az akkori kormánynek tervei között szerepelt Ungvár népességének visszaállítása a korábbi harmincötezer lakosra. Azzal érvelt továbbá, hogy az ötezer magyar, akikkel akkoriban gyarapodtak, többet számított, mint tízezer cseh. Azzal indokolta meg ezt a kijelentését, hogy a csehek az ott élő őslakos kereskedőket nem támogatták, tehát nem, vagy ritkán vásároltak tőlük árucikkeket, helyette Prágából hozták a fűszerárukat, saját pékségükben sütötték Ungváron a cseh kenyeret, divatcikkeiket, ruházatukat cseh szövetkezeti boltokból vásárolták. A cseh hivatalnokok és a tisztek nem jártak vendéglőbe, hanem étkezdében ebédeltek.⁶⁸

A magyar állami költségvetés 1939-1940. számadási időszakában a belügyminisztérium büdzséjének egyik tételeként szerepelt a kárpátaljai kormányzói biztosság kiadásainak összege, amely közel kétmillió pengőt tett ki (közel 7 millió forintnyi összeg).

A kárpátaljai kormányzói biztosság személyi járandóságai 270,770 pengőt (920,618 Ft.) tettek ki, míg a dologi kiadások az előirányzat szerint 300,000 pengőt (1,020,000 Ft.). Kiküldetési és átköltözködési költségekre 23,100 pengő (78,540 Ft.) volt az előirányzat a központ kiadásai között, míg a közigazgatási kirendeltségek személyi járandósága 748,700 pengő volt (2,545,580 Ft.). Továbbá a kárpátaljai területen alakított három - nevezetesen az ungi, beregi és máramarosi - közigazgatási kirendeltségeknél működő tisztviselők és alkalmazottak törvényszerű illetményeiről történt gondoskodás. A közigazgatási kirendeltségek dologi kiadásai 324,120 pengővel (1,102,008 Ft.) szerepeltek, amely összeget beszerzési költségekre, távirati és távbeszélő díjak költségeire, végül az altisztek és szolgálk egyenruházati költségeinek fedezésére fordítottak. Ugyancsak ebben a tételben volt benne az iskolán kívüli népműveléssel kapcsolatos és a testnevelési célokra szükséges kiadás. A különböző közigazgatási kirendeltségek, árvaszéki tisztviselők, főszolgabírók és számvevőségi tisztviselők kiküldetésével és áthelyezésével kapcsolatosan felmerülő költségek fedezésére 159,880 pengőt (543,592 Ft.) fordított a kormány.⁶⁹

A számvevőség személyi járandóságai 59,270 pengő (201,518 Ft.) volt, a rendkívüli kiadások között pedig 26,000 pengő (88,400 Ft.) szerepelt, amely a kormányzói biztosság elhelyezésére

⁶⁶ Megkülönböztető rangjelzés; általában a katonazubbony ujján a csukló felett viselt 1 centiméter széles színes szalag, amit csak az arra jogosultak viselhettek 1945 előtt.

⁶⁷ Ötezer új lakosa van Ungvárnak a csehek kivonulása óta// Magyar Nemzet 1939.07.28. 2. évfolyam, 170. szám, 7. old.

⁶⁸Uo. 7. old.

⁶⁹ Közel kétmillió pengővel szerepel a költségvetésben Kárpátalja jövőévi közigazgatása// Magyar Nemzet 1939.11.21. 2. évfolyam, 264. szám, 5. old.

szolgáló épület központi fűtésberendezésének átalakítására, a leszerelt motorok pótlására s végül autók beszerzésére szolgált.⁷⁰

2.6. Segélyek és támogatások

A Kárpátaljai terület kormányzói biztosa 1939. október elején Budapesten járt és Kárpátalja gazdasági kérdéseiről tanácskozást folytatott illetékes kormánykörökkel. Többek között tárgyalt a kárpátaljai sóarak bizonyos mértékű mérsékléséről is. A miniszterelnök részéről ebben a tekintetben megértéssel találkozott, mert megvolt benne a hajlandóság arra, hogy a sóellátás tekintetében Kárpátaljával kivételt tegyenek s hogy a területen a lakosság kedvezményes áron kapja meg a sót. Azt kérte Perényi, hogy Kárpátalján 40 fillér helyett olcsóbb legyen a só ára, valamint, ha másképpen nem lehet, legalább a szegényebb lakosság részesüljön ebben a kedvezményben.⁷¹

Ezt követően a kormányzói biztos Alsóvereckére, majd Volócra utazott és előző kárpátaljai útjaihoz hasonlóan a helyszínen érdeklődött a magyarorosz nép kívánsága iránt. Megállapította, hogy ezen a vidéken is nyugalom van és a nép bizalommal van a magyar kormány iránt. Egyes helyeken panasz merült fel bizonyos cikkek drágasága, különösen a só és a kőolaj ára ellen, mire báró Perényi Zsigmond kijelentette, hogy mindezekről a kormánynak tudomása van és éppen ezért komolyan foglalkozik a ruszin népnek ilyen irányú megsegítésével is.⁷²

A kormány a kárpátaljai ruszin és magyar egyetemi és főiskolai hallgatók segélyezésére ötezer pengő ösztöndíjat bocsátott a kárpátaljai kormányzói biztosság rendelkezésére. Több kárpátaljai ifjú ingyen lakást és teljes ellátást kapott és három ösztöndíjat osztottak ki azok között a kárpátaljai egyetemi és főiskolai hallgatók között, akik a kecskeméti gazdasági szaktanítóképzőbe iratkoztak be.⁷³

Kárpátalja szociális ügyeinek tanulmányozására és a szükséges segítség megállapítására a kormány Chikán Béla pestszenterzsébeti polgármestert osztotta be báró Perényi Zsigmond kormányzói biztos mellé. Az eddig végzett munkáról a szociális előadó részletesen nyilatkozott. Kijelentette, hogy szociális vonatkozásban Kárpátalján igen sok fontos intézkedés történt, amelyek mindenfelé éreztették hatásukat. A kormányzói biztos külön körrendeletet adott ki a gyermekkultusz fokozottabb ápolása érdekében.⁷⁴

Báró Perényi Zsigmond nem csupán a Kárpátaljai terület kormányzói biztosa volt, hanem a magyarok világszövetségének elnöke is. Ez azt jelentette, hogy a világ különböző pontjain élő

⁷⁰ Közel kétmillió pengővel szerepel a költségvetésben Kárpátalja jövőévi közigazgatása// Magyar Nemzet 1939.11.21. 2. évfolyam, 264. szám, 5. old.

⁷¹ BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND// Nemzeti Ujság 1939.10.03. 21. évfolyam, 225. szám, 4. old.

⁷² Újabb szociális intézkedések a magyarorosz nép megsegítésére// Nemzeti Ujság 1939.10.14. 21. évfolyam, 234. szám, 5. old.

⁷³ Uo. 5. old.

⁷⁴ Uo.

magyarok megsegítésével is foglalkozott. Tudatában volt annak, hogy sok magyar nemzetiségű ember haza szeretett volna térni az anyaországba, így erre való tekintettel széleskörű akciót indított, hogy a magyar és a ruszin lakosság visszavándoroljon. Ezen akciók alapjai a következő kedvezmények voltak:

a földbirtokreform kapcsán az állam által igénybe vett földterületekből, a részükre kiutalható termő területekből szabadon választhatott az egyén 20-30 évi törlesztés fejében. Nemesített vetőmagvakra és fajállatokra állami támogatást lehetett kapni, ezen felül ezeket kedvezményesen lehetett beszerezni. Bizonyos tőkével rendelkezők előnyös lehetőségeket és kedvezményeket kaphattak, ha gyárat akartak létesíteni. A visszavándoroltak által épített házak után 30-50 évi adómentességet lehetett igénybe venni. A kivándorolni óhajtó nemkívánatos elemekkel való ingatlancsere előmozdítása olyan módon, ami részére feltétlen előnyt biztosít. Adókedvezményt kaphattak olyan vállalkozások, melyek behozott tőkével rendelkeztek. Vámmentességet kaphattak bizonyos ingóságok, személyi tulajdonok és iparcikkek, melyek visszavándorlás következtében kerültek be az országba.⁷⁵

2.7. A véleményező bizottság

Báró Perényi Zsigmond ismételten Budapesten járt, immár egyéb ügyek megbeszélésében, ahonnan 1939. november 19-én tért vissza Ungvárra. Mint kiderült, a miniszterelnökkel, gróf Teleki Pállal tanácskozásokot folytatott, amelynek során beszámolt a kormányelnöknek a már korábban tervezett kárpátaljai véleményező bizottság felállításáról és a főtanácsadói tisztség betöltésével kapcsolatban folytatott megbeszéléseiről. Rövidesen már meg is alakult a véleményező bizottság, amely nyolc tagot számlált. Ugyancsak sor került a főtanácsadó kinevezésére is. A különleges kárpátaljai ügyekben véleményező bizottság székhelye Ungvár volt.⁷⁶

Rövidesen, december 9-én, A kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellett működő nyolc tagú, úgynevezett véleményező bizottság Ilniczky Sándor főtanácsadó elnöklésével délben tartotta alakuló ülését.

A súlyosan beteg Boksay János képviselő kivételével a véleményező bizottság valamennyi tagja megjelent az alakuló ülésen, amelyen Perényi Zsigmond báró kormányzói biztosa kívül részt vett még a kormányzói biztosság három osztályvezetője, Horti Béla, Marina Gyula és Demkó Mihály is. A véleményező bizottság ülésén különböző kárpátaljai kulturális és gazdasági kérdésekkel foglalkoztak. Ilniczky Sándor főtanácsadó rövid programot adott.⁷⁷

⁷⁵ A kárpátaljai magyar és ruszin lakosság visszavándoroltatása érdekében széles körű akciót indított báró Perényi Zsigmond kormányzói biztosa, mint a Magyarok Világszövetségének elnöke// Ruszinszói - Kárpáti Magyar Hírlap. 1940.03.23. 21. évfolyam, 67. szám, 2. old.

⁷⁶ Véleményező bizottságot és főtanácsadói tisztséget szerveznek Kárpátalján// Magyar Nemzet 1939.11.21. 2. évfolyam, 264. szám, 5. old.

⁷⁷ Megalakult Kárpátalja véleményező bizottsága// Függetlenség 1939.12.10. 46. évfolyam, 270. szám, 5. old.

Az ülésről hódoló táviratot intéztek a kormányzóhoz és szintén táviratban üdvözölték Teleki Pál gróf miniszterelnököt és vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert.

A véleményező bizottság ülése előtt a bizottság tagjai felkeresték hivatalában Perényi Zsigmond báró kormányzói biztost. A bizottság élén Illiczky Sándor főtanácsos köszöntötte Perényi Zsigmond bárót, aki válaszában hangoztatta, hogy a kárpátaljai nép boldogulását akarják elősegíteni.⁷⁸

A Kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellett működő véleményező bizottság tagjai a következő személyek voltak: Balog Vaszily Mihály nagylycskai földműves, Boksay János görögkatolikus kanonok, országgyűlési képviselő Husztról, Csuha Sándor országgyűlési képviselő Szobráncról, Földesi Gyula országgyűlési képviselő Ungvárról, Hápka Péter országgyűlési képviselő Técsőről, id. Babár János görögkatolikus esperes Magyarkomjátról, Retyeznik János községbíró Rahóról és dr. Stépán Antal ügyvéd Rahóról. A véleményező bizottság Illiczky Sándor főtanácsadó elnöklétével működött.⁷⁹

1940. március 13-án Ungváron ülést tartott a véleményező bizottság, ahol Perényi Zsigmond is részt vett. A tanácskozások során szóba került Kárpátalja valamennyi időszerű kulturális, gazdasági és szociális kérdése. A bizottság örömmel vette tudomásul, hogy elkészült a ruszin nyelv egységes tankönyve, amely teljes mértékben figyelembe vette Kárpátalja népi és nyelvi sajátosságait. A bizottság ülésén elhangzott az, hogy a magyar kormány a rendkívüli idők ellenére is új iskolákat épített Kárpátalján, hogy Kárpátalja kulturális életének fejlődését ezzel is elősegítse. Tárgyaltak a színészetéről, valamint egyöntetűen állást foglaltak a kárpátaljai népi zászló használata ügyében. Ebben a kérdésben kimondták, hogy a magyar kormánytól a kárpátaljai népesség hagyományainak leginkább megfelelő kék-piros Rákóczi-zászló használatának engedélyezését kérik.⁸⁰

2.8. Perényi Zsigmond lemondása

Kárpátalja kormányzói biztosi pozíciójában változás történt. A kormányzó a miniszterelnök előterjesztésére Perényi Zsigmond báró titkos tanácsos, koronaőr, a felsőház alelnökét, Kárpátalja kormányzói állásától kiváló szolgálatainak teljes elismerésével saját kérelmére felmentette és vitéz leveldi Kozma Miklós titkos tanácsos, nyugalmazott belügyminiszter, felsőházi tagot kormányzói biztossá kinevezte 1940 szeptember 12-én. Perényi Zsigmond báró távozása alkalmából nyilatkozatot adott a sajtónak, amelyben hangoztatta, hogy Kárpátalja élére Kozma Miklós személyében egy rendkívüli nagy képességű és gazdag tapasztalatokat szerzett közéleti férfi került. Kozma Miklós

⁷⁸ Megalakult Kárpátalja véleményező bizottsága// Függetlenség 1939.12.10. 46. évfolyam, 270. szám, 5. old.

⁷⁹ Kárpátalja kormányzói biztosa mellett működő véleményező bizottság tagjai// Magyarország (Reggeli lap) 1939.11.26. 46. évfolyam, 270. szám, 7. old.

⁸⁰ A kék-piros Rákóczi-zászló használatának engedélyezését kéri Kárpátalja// Nemzeti Ujság, 1940.03.14. 22. évfolyam, 60. szám, 4. old.

kinevezését a magyar közvélemény osztatlan örömmel fogadta és működése elé az egész ország teljes bizalommal tekintett.⁸¹



⁸¹ Kozma Miklós lett Kárpátalja kormányzói biztosa// Esti Ujság. 1940.09.13. 5. évfolyam, 210. szám, 5. old.

III. FEJEZET

A KÁRPÁTALJAI TERÜLETRE VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK ÉS VÁLTOZÁSOK

3.1. A polgári közigazgatás megszervezése

Perényi Zsigmond beiktatásával számos teendővel kellett megbirkózni, hogy a kárpátaljai polgári közigazgatás zökkenőmentes legyen. Ennek értelmében rendeleteket, jogszabályokat és változásokat kellett megvalósítani, amelyek elősegíthették a közigazgatási kirendeltségek működését.

1939. július 19-én Kárpátalja első kormányzói biztosa, Perényi Zsigmond körlevelet bocsátott a kárpátaljai közigazgatási kirendeltségek vezetőinek, melynek fő tárgya a közigazgatás megszervezése volt 30 napos határidővel.⁸²

Ebben a körlevélben Perényi kiemelte, hogy sok megoldásra váró feladatot kell végrehajtani, hogy gyors ütemben menjen végbe a polgári közigazgatás szervezése irányítás és igazgatás szempontjából is. Ennek alapfeltétele volt, hogy a szervezés ütemterv szerint haladjon. Ebben a körlevélben Perényi a következőket rendelte el:

- Hivatalos óra mielőbbi megállapítása a vezető uraknál, és a főszolgabíróknál, valamint ügybeosztás készítése.
- A községi előljárók, valamint a képviselőtestületek tagjainak kinevezése a főszolgabírók dolga.
- A Főszolgabírók havi 10 napot kell, hogy töltsenek külszolgalatban, amely pontosan azt jelentette, hogy a főszolgabíró saját hivatalába tartozó összes települését meg kellett látogatnia; Minden körjegyzőség székhelyén tárgyalási napot kell tartani; Előjárósági tanácsüléseket kellett tartani, amin megbeszéltek a község minden nemű ügyét. Ezen településlátogatásokat úgynevezett „közigazgatási séták” névvel illette Perényi. Mindezek mellett a közigazgatási séták ideje alatt a településsel kapcsolatos minden nemű problémát, panaszokat a főszolgabírónak helyben kellett rendeznie. Az ezekre vonatkozó eredményeket minden hónap 5. napján az adott közigazgatási kirendeltség vezetőjének írott formában kellett továbbítani, ezek után a köz. kir. vezetői pedig továbbították a kormányzói biztosnak.
- Minden községben a munkaviszonyokat fel kellett tární.
- Olyan adók megszüntetése, melyeket a Csehszlovák korszakban vezettek be, valamint olyan adók bevezetése melyek egyeznek a magyarországi viszonyokkal.

⁸² KÁL. Fond 162. op. 1. od. zber. 24. 1-4 old.



- Olyan hivatalos lap létrehozása, melyben a területre vonatkozó rendeletek megtalálhatóak lesznek.

- A hivatalokban az ügyfelek megvárakoztatása a legminimálisabb mértékű kellett, hogy legyen.

- A szolgabírói kirendeltségek hatásköreibe a következők kellett, hogy tartozzanak: közbiztonsági és rendészeti ügyek, vagyoni bizonyítványok, cigányügy, rendőri felügyelet, útrendészet, közúti balesetek rendezése, gyermekvédelem, borellenőrzés, vásárok, iparendészet stb.⁸³

3.2. A Kárpátaljai Közlöny megjelenése

1939. július 25-én Perényi Zsigmond újabb körleveleket küldetett szét a közigazgatási kirendeltségek vezetőinek, melynek tárgya a „Kárpátaljai Közlöny” hivatalos lap mihamarabbi megjelenítése. Egy nappal korábban Perényi rendeleteket adott ki (1367/1939 sz. 8. pont. és 6200/1939.M.E.) mely egy adott Kárpátaljai hivatalos lap megjelenéséről szóltak. Viszont módosítások történtek meg. Ezennel a hivatalos napilap címe „Kárpátaljai Közlöny” lett, melynek megjelenése hetenként egyszer, vasárnap történt. A lap szerkesztőségének címe: Ungvár, Horthy Miklós tér 7. Telefon Ungvár 5. A közzeendő anyag legkésőbbi beküldésének időpontja minden hét péntekének 12 órája volt.⁸⁴

A Kárpátaljai Közlöny első száma 1939. július 30-án, vasárnap jelent meg. Ebben a hivatalos lapban a közzétenni kívánt rendeletek szövegét hasábosan, magyar és magyar-orsz nyelven kellett megjelentetni.⁸⁵

A Kárpátaljai Közlöny első számában Báró Perényi Zsigmond a következő szöveget jelentette meg mind magyar és ruszin nyelven, hasábosan: *„Amidőn a „Kárpátaljai Közlöny”-t, mint a kárpátaljai területnek külön hivatalos lapját útjára indítom, két nyelven, de imádságos áhítatban egybeforrott lélekkel könyörögjünk magyarok és magyar-orszok, a Mindenhatóhoz: áldja meg a Magyar Szent Koronához — húsz esztendő kemény megpróbáltatásai után — visszatért kárpátaljai terület földjét, népét. Áldja meg mind a két kezével!*

Adja a Mindenható, hogy ennek a hivatalos lapnak hasábjaiából, holt betűiből békés, áldásos élet fakadjon. Találja meg a Kárpátalja sokat szenvedett, hűséges népe a szabadság, szociális igazság, gazdasági jólét és a kulturális fellendülés jegyében a békés boldogulás útját!”⁸⁶

⁸³ KÁL. Fond 162. op. 1. od. zber. 24. 1-4 old.

⁸⁴ KÁL. Fond 118. op. 1. od. zber. 4. 8. old.

⁸⁵ Uo. 8. old.

⁸⁶ Beköszöntő// Kárpátaljai Közlöny. 1939.07.30. 1. szám. 1. old.

3.3. A kétnyelvűség kérdése

Kárpátalja közigazgatási szempontjából fontos megemlíteni a terület hivatalos nyelvének a kérdését, mely ebben az esetben nem csak a magyar, hanem a ruszin is volt. 1939. augusztus 8-án a Magyar Királyi belügyminisztérium rendelete szerint a visszatért kárpátaljai területeken működő, vagy ezekre a területekre is illetékes közhivatalok alkalmazottai a felekkel való szóbeli érintkezésben a magyar orosz, vagyis a ruszin nyelvet voltak kötelesek használni abban az esetben, ha az ügyfél magyar-orosz, vagyis ruszin, és ezt a nyelvet részesíti előnyben a hivatalokban és közhivatalokban. Azok a közszolgálati alkalmazottak, akik nem tudták használni az adott nyelvet, kötelesek voltak 1, azaz egy éven belül elsajátítani azt, mindezek után pedig vizsgát kellett tenniük a magyar-orosz nyelvből.⁸⁷

Magyar-orosz nyelvű beadványt minden közhivatal köteles volt elfogadni az ügyfelektől, csakúgy, mint a magyar nyelvű beadványt. Ezen beadványokat hasábosan, magyarul és magyar-orosz nyelven kellett elintézni.⁸⁸

Azokat a miniszteri rendeleteket, amelyek kiterjedtek a kárpátaljai területekre, lehetőleg a Budapesti közlönyben való megjelenésükkel egyidejűleg a Kárpátaljai Közlönyben is közzé kellett tenni magyar és magyar-orosz nyelven is hasábosan. A Kárpátaljai Közlönyben a kormányzói biztos általi rendeleteket (amelyek Kárpátalja területére vonatkoztak) szintén hasábosan kétnyelvűen kellett közzé tenni.⁸⁹

Kárpátalja területén működő összes közhivatalok külső kiírását szintén kétnyelvűen kellett feltüntetni, valamint a hivatalok épületein belül található összes kiírás is kétnyelvű kellett, hogy legyen.⁹⁰

A kisebbségi nyelvek használata tekintetében a 4800/1923.M.E.sz. rendeletet kellett továbbra is alkalmazni.⁹¹ Ezen rendelet szerint:

Polgári és politikai jogegyenlőség; teljesen azonos jog hivatalszerzésre, foglalkozás-
gyakorlásra és iparúzésre; Szabad nyelvhasználat joga a magánéletben és az üzleti forgalomban, a
vallás gyakorlásában, a sajtóban, gyűléseken; törvényeket kisebbségi nyelveken is kiadják, a
községekben kihirdetésre kerülő rendelkezéseket, hirdetményeket a község jegyzőkönyvi nyelvén is;
a törvényhatósági és községi gyűléseken mindenki használhatja anyanyelvét. A jegyzőkönyvet a
tagok 1/5-ének kívánságára a kisebbségi nyelven is el kell készíteni; a törvényhatóságok a
minisztériumok és állami hivatalok felé az állam hivatalos nyelve mellett hasábosan a jegyzőkönyvi
nyelvüket is használhatják. Más irányban (törvényhatóság, község felé) az állam hivatalos nyelve

⁸⁷ KÁL. Fond. 200. op. 1. od. zber. 8. 4. old.

⁸⁸ Uo. 4. old.

⁸⁹ Uo. 5. old.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo.

mellett a megkeresett törvényhatóság vagy község jegyzőkönyvi nyelvét is; a község jogosult ügyviteli nyelvét saját maga meghatározni. Kérvényeinél:

a) minisztérium, felettes önkormányzati és állami hatóságok felé az állam hivatalos nyelve mellett hasábosan saját ügyviteli nyelvét is használhatja;

b) más hatóság felé az állam hivatalos nyelve mellett a megkeresett község vagy törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét.⁹²

Azon közlemények, plakátok és dokumentumok is hasábosan készültek el, melyek csupán kapcsolatosak Kárpátalja területével.⁹³ (Lásd: 2. sz. melléklet).

3.4. Felvetések a Kárpátaljai terület önkormányzatáról és a ruszinok (magyar-oroszok) kérdése

Miután Kárpátalja területe visszakerült Magyarországhoz, így alapokat kellett lefektetni a terület közjogi viszonyáról, nemzetiségi kérdéseiről és a terület önkormányzatáról. Magyarország nem vetette el a kisebbségek jogait, nem telepítette ki az ott élő nemzetiségeket és nem csorbította a kisebbségek jogait. Magyarország elismerte a Kárpátaljai területen élő „Kárpátoroszok” orosz nemzetiségét, következetesen, mint különálló etnográfiai népet ismerte el. Tiszteletben tartotta a kárpátoroszok nyelvét, vallását és kultúráját, továbbá biztosították a himnuszuk, címerük és lobogójuk használatát.⁹⁴

A közjogi viszonyokat figyelembe véve, Magyarország elismerte, hogy Kárpátalja immáron az egységes Magyarország része. Egy és ugyanazon állam-közösség fogalmából következett, hogy más országokkal szemben Magyarország által Kárpátalja is képviselve volt, Magyarország államfője Kárpátaljának is államfője, kormánya Kárpátaljának is kormánya volt. Magyarország országgyűlésében Kárpátalja is képviselve volt. Tehát Magyarország nem úgy tekintett a Kárpátaljai területre, mint egy gyarmatbirodalomra vagy egy tartományra, hanem az ország részére.⁹⁵

Kárpátalja Magyarország határain belül belügyeire nézve önkormányzattal bírt. Önkormányzati joga mind a törvényhozás mind a kormányzat tekintetében kiterjedt: vallási, közoktatási, nyelvi, beligazgatási ügyeire és igazságügyeire. Törvényhozást Kárpátalján választott képviselő és felsőházi tagoknak részvételével Magyarország országgyűlése gyakorolta. Közös ügyekben vagy az egész ország területére vonatkozó egységes törvényjavaslatok elfogadásához szükséges lett a kárpátaljai képviselő és felsőház tagjainak ugyan olyan arányú szavazata, mint az egész országgyűlés szavazati aránya.⁹⁶

⁹² TILKOVSKY Lóránt-WEIDINGER Melinda: Magyar memorandum és német válasz. A Duna-medencei kisebbségi problematikáról; 1931-ben 1333. Századok, 2003. 1347-1348. old.

⁹³ KÁL. Fond 118. op. 1. od. zber. 44. 1. old.

⁹⁴ KÁL. Fond 53. op. 3. od. zber. 1. 2. old.

⁹⁵ Uo. 2. old.

⁹⁶ Uo. 3. old.

Kormányzatát tekintve Kárpátalját Magyarország határain belül Magyarország kormányzója által kinevezett kárpátaljai miniszter képviselt. Kárpátaljai miniszter lehetett a magyar kormánynak tárcanélküli tagja és a kárpátaljai minisztérium feje.⁹⁷

Kérdések merültek fel a Kárpátalja területén élő magyar-orosz közösség helyes megnevezésével kapcsolatban. Le kell szögeznünk elsősorban, hogy mit is jelent a „ruszin” kifejezés. Ez egy ősi, általános orosz szó, melynek jelentése magyarul: „orosz ember”. A ruszin főnevet régebben az összes orosz törzsek használták. A „ruthén” szó az orosz nyelvjárásokban ismeretlen, mivel ez a latin „ruthenus” szóból származik, eredete a Galícia. Az ott élő „vörös oroszok” földjéről ered, melyet oroszul „Cservonnájá Ruszj”-nak nevezett a saját orosz lakossága.

Az egyetemes orosz nyelv- és történettudomány a Magyarországon századok óta a magyarsággal együtt élő kisorosz népet „magyar-orosz”-nak nevezte, orosz kifejezéssel: „ugro-ruszkij narod” (magyar-orosz nép) vagy „ugorszkájá Ruszj” (magyar-orosz föld). Mivel a magyarság századokon át így nevezte őket, így továbbra is a „magyar-orosz” jelzőt alkalmazták, amíg Kárpátalja Magyarország területén belül helyezkedett el. A „kárpát-orosz” kifejezés sem volt helytálló Magyarország szerint, mivel a Kárpátok Galíciában is húzódik, ahol akkoriban szintén orosz nép lakott, így az erre való tekintettel is helyesebb volt a „magyar-orosz” jelző használata.⁹⁸

Források szerint az Ung folyótól keletre eső magyar-oroszok lakta területen az ukránosítás főtámaszai voltak a cseh kormánypénzen fenntartott Volosin-párt, a cseh szociáldemokrata és kommunista pártok. Ezek a pártok kezdték először nevezni a magyar-orosz népet „ruszin-ukránnak” vagy egyszerűen „ukránnak”, „kárpáti-ukránnak” azzal a néprajzi és történeti hamisítással, hogy a magyar-orosz nép nem orosz, hanem „ukrán”.⁹⁹

A magyar-orosz nép önkormányzatát a csehszlovák állam 19 éven át halogatta, bár az alkotmánytörvénye értelmében kötelezte magát az állam, hogy a magyar-orosz népnek a „legszélesebb” körű önkormányzatot biztosítja, mely magába foglalta volna a nyelv, vallás, a közoktatás, a „helyi közigazgatás” (községek, városok) autonómiáját. Bár megígérték magyar-orosz népnek az autonómiát, az Ung folyótól keletre eső magyar-orosz népet igyekeztek elcsehesíteni, az Ungtól nyugatra lévőköt pedig szlovákosítani.¹⁰⁰

Felmerült a kérdés, hogy milyen önkormányzat (autonómia) lehetséges a magyar-orosz területen: olyan népi önkormányzat, amit a magyar nemzeti állam alkotmánya megengedhet. Ebből következik, hogy a magyar-orosz nép önkormányzata csak olyan lehetett, mely a magyar nemzeti egységet nem sértette. Tehát a nemzetiségek nyelvi, vallási, kulturális autonóm jogait (kiváltságait) megkaphatták volna, viszont „területi autonómiáról” csak akkor lehetett volna szó, ha a magyar állam

⁹⁷ KÁL. Fond 53. op. 3. od. zber. 1. 3. old.

⁹⁸ Uo. 5,6. old.

⁹⁹ Uo. 6. old.

¹⁰⁰ Uo. 8, 9. old.

egy föderatív nemzetiségek tartományainak szövetséges országa lett volna, ám ez a magyar egységes, nemzeti államiság megtagadása lett volna. A magyar-orosz nép, sőt a többi nemzetiség is élhetett jogaival, mivel a magyar állam alkotmánya nem tiltotta be az országon belüli létesülésüket. Ennek köszönhetően biztosították a szabad nyelvhasználatot gyakorlatilag bárhol (ügyintézés, hivatalok, igazságügy, iskola stb.). A szabad vallásgyakorlás szintén biztosítva volt a nemzetiségek számára. A vármegyéket, melyekben a magyar-orosz nép lakik, meg kellett őrizni történeti, alkotmányos mivoltukban. A városi, községi képviselőkben és tisztikarban a magyar-orosz népnek igazságos részvételt kellett biztosítani.¹⁰¹

3.5. Szervezetekkel kapcsolatos tevékenységek

Nem sokkal a polgári közigazgatás bevezetésével Ungvár polgármestere levelet intézett a Főispánnak. Kitér elsősorban egy egyesületre, melynek neve „Iskola segély” vagy „Skolnaja Pomocs”. Ennek az egyesületnek a székhelye Ungvár volt, 1939-ben pedig tagjainak száma 46 és valamennyi magyarorosz, vagyis ruszin irányzat híve volt. Az egyesület célja az volt, hogy iskoláztatási segínyt nyújtson az orosz gyerekeknek. A polgári közigazgatás bevezetése után Ungvár megye alispánja az ungvári származású Malinics Ernőt nevezte ki az egyesület vezetőjévé.¹⁰²

Ezt követően szó esett a „Prosvita” egyesületről. mégpedig az, hogy a cseh megszállás idejében alakult ki, székhelye Ungvár volt, azonban szervezési köre kiterjedt egész Kárpátalja területére. Kifejezett célja az ukrán kultúra terjesztése és az ukrán egyesületi élet fejlesztése volt. Az egyesület vezetőinek nagy része a Felvidék visszacsatolásával Ungvárról ismeretlen helyre költözött el. 1939-ben az egyesület semmilyen tevékenységet már nem fejtett ki. A katonai közigazgatás ideje alatt az egyesület székháza előbb a Magyar-Ruszin Szövetségnek, később a Podkarpatska Ruszi Magyar Kulturális Egyesületnek lett átadva. A katonai közigazgatás megszűnésével és a polgári közigazgatás bevezetésével az egyesület részére Ung vármegye alispánja által hatósági biztossá Székely Gy. Levente lett kinevezve. Telekkönyvi szemle szerint az ingatlanon több mint 500 ezer Pengőnyi bekebelezett teher van. Az egyesület épületének évi bérjövödelme jelentések szerint 20 ezer Pengő. Az egyesületet a korban államellenesnek nyilvánították, így az egyesület összes ungvári vagyonát az ungvári vitézi Székre javasolta áthelyezni a polgármester.¹⁰³

A visszacsatolt felvidéki egyesületek, szervezetek és pártokra vonatkozó kimutatások tárgyában Ung vármegye főispánja a Magyar királyi Belügyminiszternek levelet intézett, melyben az „Iskolaegyesület” és a „Prosvita” egyesületről esett szó. Kitért arra, hogy ezeknek az egyesületeknek a működése már nem kívánatos, tehát fel kell őket oszlatni és az „Iskolaegyesület” épülete árverésre

¹⁰¹ KÁL. Fond 53. op. 3. od. zber. 1. 13, 14. old.

¹⁰² KÁL. Fond 47. op. 1. od. zber. 67. 9. old.

¹⁰³ Uo. 9. old.

kell, hogy kerüljön. Továbbá ezeknek az egyesületeknek a vagyonát vagy a középiskolai nevelésre használják fel, vagy az ungvári görögkatolikus püspökségnek adják át.¹⁰⁴

A főispán később újabb levelet intézett a belügyminiszternek, amelynek szintén a visszacsatolt felvidéki egyesületek, szervezetek és pártokra vonatkozó kimutatások kerültek terítékre. Egyéb felosztatott egyesületek vagyonainak felhasználásáról is javaslatot tett a főispán. A Csapi-Sokol Egyesület, a Radvánci-Slovenska és a Nagykaposi Szlovák Liga vagyonai adassék át ugyanezekben a helyeken megalakított, vagy később alakuló Levente Egyesületeknek. Továbbá a Nagykaposi Masaryk Tuberkulózis elleni Liga vagyona adományoztassék a nagykaposi Egészségháznak. Végül szó esett a Nagykaposi Járási Fiatalsággondozó vagyonáról, mely az ungvári törvényszéki Patronage Egyesület nagykaposi fiókjának kellett, hogy adjanak.¹⁰⁵

A Kárpátaljai területen több egyéb egyesületet is nyilvántartásba kellett hozni. Olyanokat is, amelyek az 1939-es revízió előtt jöttek létre, sőt olyanokat is, melyek a cseh megszállás ideje előtt jöttek létre.¹⁰⁶ (Lásd: 3. számú melléklet.)

3.6. A magyar-lengyel határhelyzet és az állampolgárság kérdése

1939-től immár Magyarország és Lengyelország határosak lettek egymással. Egyértelműen, mint minden országhatár esetében jogszabályok és rendeletek tartoztak a magyar-lengyel országhatárhoz. a m. kir. Belügyminisztérium 110.300/1939. sz. rendelete a magyar-lengyel határszéli személyforgalom ideiglenes szabályozása miatt jött létre. Ezen rendeletet 1939 júliusában küldte el a magyar Belügyminisztérium a kárpátaljai közigazgatási vezetőknek. Az országhatárra vonatkozó ideiglenes rendelkezések a következők voltak:

A határ átlépése útlevelemel, vagy határátlépési igazolvánnyal kellett történnjen. Ilyen típusú igazolványokkal azon személyek rendelkezhetnek, akiknek a tulajdon földbirtokait kettészakította a határ és továbbra is ezeken a földeken dolgoznak (mezőgazdasági üzemek, legelők, erdőkitermelések stb.). Idetartoznak a kettősbirtokosok és azok családtagjai, valamint a tulajdonos alkalmazottai.

Határátlépési igazolványt csak olyan személy kaphatott, aki ellen nem volt büntetőjogi eljárás. Ideiglenes határátlépési igazolványt magyar részről a határvidéki m. kir. rendőrkapitányságok és azok kirendeltségei adhatnak ki. Lengyel részről az igazolványt a kerületi közigazgatási hatóságok vagy az általuk felhatalmazott hivatalok állíthattak ki. Határátlépési igazolványt magyar és lengyel nyelven kellett kiállítani hivatalosan igazolt fényképpel, a tulajdonos aláírásával, írástudatlanság esetén a tulajdonos jobb kezének hüvelykujjlenyomatával kellett ellátni.

¹⁰⁴ KÁL. Fond 47. op. 1. od. zber. 67. 14. old.

¹⁰⁵ Uo. 15. old

¹⁰⁶ Uo. 16, 17. old

Az igazolvány többszöri használatra alkalmasnak bizonyult, valamint az idegen ország területén 7 napi megszakítás nélküli tartózkodást is biztosított.

Határátlépési engedélyt 18. életévét betöltő személyek kaphattak, viszont akik nem töltötték be, azok nagykorú kíséretével átlépheték a határt abban az esetben, ha a nagykorú kísérőjének az igazolványában a 18 év alatti személy is szerepel.

A határátlépési igazolvány csak egy megjelölt ponton jogosította fel a személyt az átlépésre, és arra a területre volt érvényes, amelyet a kiállító hatóság megállapított és engedélyezett. Kivéve, ha a birtok két járás területére is kiterjedt.

A határátlépési igazolvány csak akkor lehetett érvényes, ha azt a másik állam illetékes szervei is elismerték és érvényesítették. Nem lehetett igazolványt kiállítani olyan személyeknek, akiket Magyarország vagy Lengyelország területéről kiutasítottak, vagy aki elveszítette állampolgárságát.¹⁰⁷

1940 májusa és augusztusa között a Rahói járásban több olyan eset is volt, hogy személyeket utasítottak ki eddig ismeretlen okokból. Akiket kiutasítottak, azoknak kényszerútlevelet kellett igényelniük, amin az alapvető információik szerepeltek az aláírásukkal, vagy esetleg írástudatlanság esetén a jobb kezük hüvelykujjlenyomatával.¹⁰⁸ (Lásd: 2. sz. melléklet).

Mindkét állam illetékes hatóságának joga volt az átlépési igazolványokat indoklás nélkül megtagadni, valamint joga volt úgy a saját, mint a másik szerződő fél által kiállított igazolvány érvényét ideiglenesen felfüggeszteni abban az esetben, ha megállapították azt, hogy annak tulajdonosa azzal visszaélt.

A magyar-lengyel viszonylatban a határkerület 10 km széles sáv és mindkét állam határának hosszában halad. Amennyiben valamely község területének egy része a 10 km határsávba beleesett, de maga a község belterülete kiesett a határsávból, az egész községet a határkerülethez tartozónak tekintették.

A távolsági forgalom részére mellék útvonalak lettek létrehozva, továbbá tűzoltóegyesületek és mentőegyesületek vészhelyzet vagy segítségnyújtás esetén korlátozás nélkül léphettek át a határt.

A jószomszédi viszony ápolása és az esetleges ügyek megbeszélése végett a határszéli hatóságok legalább 3, azaz három hónaponként határszéli megbeszéléseket kellett, hogy tartsanak.¹⁰⁹

Ezen rendeleteket 1939. augusztus 1-ig életbe kellett léptetni az érintett területeken, ebben az esetben a magyar-lengyel határszakaszon.

¹⁰⁷ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 118. 1. old.

¹⁰⁸ KÁL Fond 200. op. 1. od. zber. 155. 1-6 old.

¹⁰⁹ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 118. 1, 2. old.

3.6.1. Mellékútvonalak és távolsági forgalom

A magyar-lengyel határ megnyitásával mellékútvonalakat kellett létrehozni és biztosítani a távolsági forgalom részére. A m. kir. Belügyminisztérium 110.300/1939. sz. rendeletnek a közigazgatási kirendeltségek vezetőihez érkezett 2. számú mellékletében a következő távolsági és mellékútvonalak voltak használatban, vagy akkoriban éppenséggel megnyitásra vártak:

- Megnyitott vasúti és közúti útvonalak: Uzsoki-Sianki vasútvonal; Kisszolyva-Beskid-Lawocne vasútvonal; Verebes-Klimiec közút.
- Megnyitásra váró vasúti és közúti útvonalak: Kőrösmező-Woronienka vasútvonal; Kőrösmező-Jablonica közút; Uzsok-Turka közút.
- Megnyitásra váró mellékútvonalak: Toronya-Wyskow közút; Felsőszinevér-Beskid-Klause; Lengyelszállás-Wolosianka; Kisszolyva-Oporzec; Miskafalva-Kriva; Határszög-Wolosate; Zemplénoroszi-Rostoki Grn; Zellő-Solinka.¹¹⁰

1939. augusztus 1-re a m. kir. Belügyminisztérium 110.300/1939. sz. rendelet válaszául, mely a közigazgatási kirendeltségek vezetőihez küldetett a Máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetője a főszolgabíróknak a magyar-lengyel határt átszelő vasútvonalak és közutak vámúttá nyilvánításának a tárgyában levelet intézett azzal a hírrel, hogy a magyar-lengyel határt átszelő Uzsok-Sianki, Kisszolyva-Beskid-Lawocne, Kőrösmező-Woronienka vasútvonalak továbbá az Uzsok-Turka, Verebes-Klimiec és Kőrösmező-Jablonica közutak vámúttá lettek nyilvánítva.¹¹¹

3.6.2. Határmenti kedvezmények

Akadtak természetesen olyan személyek, akik bizonyos kedvezményeket, könnyítéseket vehettek igénybe, mikor áthaladtak a magyar-lengyel határon. Ám ezeket a kedvezményeket csak azok vehették igénybe, akik a honvédelmi miniszter és a magyar királyi belügyminiszter által kiadott rendeletéhez megfelelően engedélyt kaptak rá.

1939. július 27-én Budapestről a Magyar királyi pénzügyminisztérium levelet bocsátott a m. kir. központi vámigazgatóságnak a magyar-lengyel határforgalom szabályozásának a tárgyában, mely lényegében az anyagi javakkal valamint használatokkal kapcsolatos jogszabályokat tartalmazta.¹¹²

A honvédelmi miniszter és a m. kir. belügyminiszter egyöntetűleg kiadott rendeletében meghatározott személyek határmenti kedvezményeket vehettek igénybe. Ezen kedvezményekbe tartozott a bizonyos termékek vámmentesen történő átvitele a határon, mint például termőkö, homok, kavicsok, agyagföld, fűzfavesszők, trágyát, vetőmagot, főzelékpálántát (kivéve vetőburgonyát).

¹¹⁰ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 118. 7. old.

¹¹¹ KÁL Fond 200. op. 1. od. zber. 7. 1. old.

¹¹² KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 118. 8. old.

Átvihettek ezen személyek saját mezőgazdasági és erdészeti termékeket, facsemetéket. Állatokkal kapcsolatban átvihettek nyerges, igás és vágóállatokat szerszámaikkal és a szükséges takarmányaikkal együtt, abban az esetben, amennyiben saját gazdaságukban használják azokat. Mezőgazdasági és szállítóeszközöket, gépeket és szerszámokat egyaránt átvihettek. A munka befejeztével minden gépet, állatot, szerszámot és szállítási eszközt vissza kellett szállítani. Ezeket a határterületi könnyítéseket csupán napkeltétől napnyugtáig lehetett igénybe venni, Továbbá ezeknek a kedvezményeknek a forgalmai a Kőrösmező-Woronienka, Kőrösmező-Jablonica, Kisszolyva-Lawoczne, Verebes-Kliminec, Uzsok-Turka, Uzsok-Sianki vámutakon, valamint az e célból megnyitandó mellékvámutakon lehetett lebonyolítani.¹¹³

3.6.3. Útlevélkérelmek

Minden közigazgatási kirendeltség vezetőjének körleveleket kellett szétküldenie a tisztsége alá tartozó főszolgabíróknak és szolgabíróknak az útlevélkérelmek tárgyában. Annak érdekében, hogy elkerüljék a hiányosan kitöltött útlevélkérelmekkel kapcsolatos időveszteséges rendezést, a köz. kir. vezetőinek tisztázniuk kellett, hogy miként is történjék az útlevélkérelmek.¹¹⁴

Mindenekelőtt azok, akik útlevelet szerettek volna igényelni, útlevél-lapot kellett kitölteniük két példányban, melyet a körjegyzőségek állítottak ki. Az útlevéligénylő ügyfélnek pénzüsszeget kellett fizetnie az útlevél igénylésénél, elismervénnyel bizonyítva az összeg kifizetését. Továbbá, az útlevél-lapon az igénylő fényképének is szerepelnie kellett. Az útlevél-lapra leírt adatokat és információkat az ügyfél eredeti okmányokkal kellett, hogy igazolja, tehát sem hitelesített másolat, sem fényképmásolat nem volt elfogadható. Sok útlevélkérelemnél hiányzott továbbá az az okmány, mely a kérelmező vagyoni viszonyait igazolta, tehát ez az okmány szintén elengedhetetlen volt útlevélkérelmek benyújtásánál.¹¹⁵

Az útlevél-lap első példányára felragasztott fényképen kívül még egy darab fényképet kellett mellékelni. Mindkét fénykép mérete 6x9 cm nagyságú, továbbá puha hátú, tehát kéregpapírra fel nem ragasztott kellett, hogy legyen. Közös útlevélkérelmek esetén közös fényképet kellett bevinni és a tulajdonosnak saját kezűleg kellett aláírnia, végül a községi elöljáró igazolta azt.¹¹⁶

Számos útlevélkérelmező ügyfél (például az ungi közigazgatási kirendeltségben) a kivándorlási alap csekkszámájára fizették be a kiállítási díjakat. Ám akkoriban ezt már beszüntették, így elszámolási problémákat okozott a hivatalokban. Minden közigazgatási kirendeltségnek megalkották az erre a célra használandó csekkszámákat. Példának okáért az ungi közigazgatási kirendeltségben a kivándorlási alap csekkszámája helyett az „Ungi közigazgatási kirendeltség

¹¹³ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 118. 9. old.

¹¹⁴ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 4. 34. old.

¹¹⁵ Uo. 34. old.

¹¹⁶ Uo. 35. old.

vezetője, mint útlevelkiállító hatóság, Ungvár” elnevezésű 82.382 sz. csekkszámú lájára kellett befizetni az útlevelkérelmezésre szánt pénzüsszeget.¹¹⁷

Végül minden útlevelkérelemnél meg kellett vizsgálni, hogy van-e a kérelmező birtokában csehszlovák útlevel, mert ezen útlevelek tulajdonosai csak akkor kaphattak magyar útlevelet, hogyha a régit beszolgáltatták, tehát leadták. A leadott csehszlovák útleveleket az útlevelkérelem kapcsán a közigazgatási kirendeltségek vezetőinek kellett felterjeszteni.¹¹⁸

3.6.4. A volt Csehszlovák állampolgárokkal szembeni eljárás

A Magyar Királyi belügyminisztérium a volt csehszlovák állampolgárokkal kapcsolatosan létrehozott egy kiadványt, melyet 1939. június 28-án, éppen akkor, amikor Horthy Miklós kinevezte Kárpátalja első kormányzói biztosát Perényi Zsigmond személyében¹¹⁹, szét is küldött valamennyi I. fokú rendőrhatóságnak. Ebben a levélben le lett írva, hogy az adott ország területén letelepedett volt csehszlovák állampolgároknak lakhatási, tartózkodási és munkavállalási kérelmének elbírálása során az I. fokú rendőrhatóságoknak milyen irányelvekre kellett tekintettel lenniük.¹²⁰

Az ország területén letelepedett lakhatási engedéllyel bíró volt csehszlovák állampolgároknak a nyilvántartási lapjait szét kellett rendszerezni aszerint, hogy az illetőnek a születési, illetőségi helye:

1. A Német Birodalomba bekebelezett Szudétavidéken;
2. a német protektorátus alá helyezett cseh-morva, vagy pedig;
3. a jelenlegi Szlovákia fennhatósága alá tartozó területen fekszik.¹²¹

A volt csehszlovák állampolgárokat a hatóságokat hatóság elé kellett helyezni, és kikérdezésük során meg kellett állapítani, hogy illetőségi, születési helyük szerint milyen állampolgároknak tekinthetők. Ezeket az illetékeseket fel kellett szólítani, hogy külképviseleti hatóságuk útján (német, illetve szlovák követség) állampolgárságuk megállapítása iránt a szükséges intézkedéseket tegyék meg, tehát szükség volt új okmányok beszerzésére, természetesen egy megszabott időn belül.¹²²

ad.1.: Feltételezhető volt, hogy a Szudétavidékről származó, német eredetű külhonosok németbirodalmi állampolgárságát a német kormány amúgy is elfogadja. Erre és a munkatöbbletre való tekintettel ezeknek a volt csehszlovák állampolgároknak az okmányaik bemutatására hosszabb

¹¹⁷ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 4. 35. old.

¹¹⁸ Uo. 35. old.

¹¹⁹ FEDINEC Csilla: A Kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918-1944. Dunaszerdahely, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002. 334. old.

¹²⁰ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 27. 1. old.

¹²¹ Uo. 1. old.

¹²² Uo.

haladékat lehetett adni, illetve személyazonosságuk és állampolgárságuk bizonyításaképp ideiglenes okmányokat is fel lehetett mutatni.

ad.2.: A cseh területeken lakó cseh állampolgárok részére az ottani hatóságok „Deutsches Reich. Protektorat Böhmen und Mähren” jelzéssel ellátott útlevelet állítottak ki. A protegált (támogatott) cseh állampolgárok ügyeit a magyarországi német követségnek a cseh-morva osztálya (Deutsche Gesandtschaft. Abteilunk für das Protektorat Böhmen und Mähren) intézte. Az ebbe a csoportba tartozó volt csehszlovák állampolgárok útlevelük kicserélésére ehhez az osztályhoz kellett forduljanak. Abban az időben ennek az osztálynak a címe Budapest, VI. Andrassy út 4. szám alatt működött.

ad.3.: Budapesten a szlovák külképviseleti hatóság is megkezdte a működését a VI. kerület, Vigadó utca 4. sz. alatt, ám nem sokkal áthelyezték a 22. sz. alá. Ezen volt csehszlovák állampolgárok ide kellett, hogy átvegyék új Szlovák útlevelüket.¹²³

Akadtak olyanok is, akik magyar származásúak voltak Csehszlovákia területén, valamint olyanok is voltak, akiket a cseh vagy szlovák hatóságok erőszakos úton szándékoztak eltávolítani. Mindezek mellett olyanok is voltak, akiknek akadályba ütközött szlovák állampolgárságuk rendezése. Ilyen esetben ezeket az egyéneket hontalan külhonosoknak tekintették mindaddig, amíg nem rendezték el esetlegesen a magyar állampolgárságukat. A külhoni magyarok számára lehetőség volt a lakhatási díj mérséklése vagy esetleg elengedése.¹²⁴

Azok a személyek, akiknek a visszacsatolást követően megváltozott a lakhelyük, tehát egy másik ország kötelékébe kerültek bele, ők nem váltak rögtön magyar állampolgárokká, tehát nekik is rendezniük kellett a magyar okmányaik megszerzését. Mindemelllett, ezek a személyek könnyítéseket élvezhettek a belügyminisztérium által.¹²⁵

Ezek az emberek, akik az 1925. év augusztus 1. napját megelőzőleg, vagy azt követőleg érkeztek a csonkaország területére, munkavállalás iránti kérelem előterjesztésére kötelezni nem kellett, részükre teljesen díjmentes lakhatási engedélyt állíthattak ki. Az űrlapot pedig „Felvidéki magyar” jelzéssel kellett ellátni. A lakhatási engedély megadásával egy adatszolgáltatási lapot is ki kellett tölteni az ügyfélnek, és a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi hatóság nyilvántartójának voltak kötelesek elküldeni.¹²⁶

Mindezen rendeletek ellenére megmutatkozott a polgári közigazgatás ezen szekciójának az apróbb árnyoldala. Ugyanis egy 1939. október 16-án írt körlevél alapján kiderül, hogy a fentebb említett rendeleteknek nem minden esetben tettek eleget az illetékesek. Továbbra is számos hiányos útlevélkérelemre derült fény. Kiemelendő, hogy többnyire a kivándorlás céljából benyújtott

¹²³ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 27. 1. old.

¹²⁴ Uo. 1. old.

¹²⁵ Uo. 2. old.

¹²⁶ Uo. 3. old.

útlevíkérelmek voltak hiányosak, valamint a kiskorú kivándorlása esetén a kiskorú elhelyezését magára vállaló egyén nyilatkozata. Ezek a problémák munkatöbbletet és idővesztést okozhattak.¹²⁷



¹²⁷ KÁL Fond 118. op. 1. od. zber. 4. 78. old.

ÖSSZEGZÉS

Kárpátalja területe több ütembe került vissza Magyarországhoz a revíziós törekvéseknek köszönhetően. Első sorban a terület döntő többségében magyarok által lakott terület az 1938. november 2-i első bécsi döntésnek köszönhetően. Ezt követte a többségében nemzetiségek által lakott hegyvidéki terület a Magyar Királyi Honvédség katonai akciójával végbement visszacsatolás 1939. március 14-18 között. Ezt követően létrejött a katonai közigazgatás, melyet a Vezérkari Főnökség irányított. Természetesen nem sokkal később a magyar kormány kormányzói biztost nevezett ki a katonai közigazgatás vezetője mellé, viszont az ő hatásköre igencsak szűk volt. Ezt a típusú irányítást később a polgári közigazgatás váltotta fel 1939. július 7-én báró Perényi Zsigmond vezetésének a személyében.

Ezen munka a levéltári iratanyagok, szakirodalmi források és a korszakú által nyújtott információk segítségével felvázolt Kárpátaljára vonatkozó valamennyi változást és rendeletet Perényi Zsigmond kormányzói biztos hivatali ideje alatt közigazgatási szempontból.

A kutatás módszertanához tartoznak a nem publikált források, vagyis a levéltári források feltárása, illetve a szakirodalom és a korabeli sajtó áttekintése.

Az első fejezet egy bevezető rész, mely a polgári közigazgatás előtti periódust foglalja magába. Az első fejezet módszertana volt a szakirodalom áttekintése.

A második fejezet tartalmának szerkezetét nagyrészt a korabeli sajtótermékek határozzák meg. Magába foglalja azon történések nagy részét melyek meghatározták a Kárpátaljai terület polgári közigazgatásának működését.

A harmadik fejezetben sikerült valamennyi közigazgatási változást és rendeletet felvázolni, melyek Perényi Zsigmond kormányzói biztos hivatali ideje alatt mentek végbe, vagyis 1939 és 1940 között. Továbbá a levéltári iratanyagoknak köszönhetően sikerült fényt deríteni olyan tényekre, melyek Kárpátalja polgári közigazgatásának megrendezésére, a Kárpátaljai Közlöny megjelenésére, a Kárpátaljai terület önkormányzatára, egyesületek nyilvántartására és betiltására, a magyar-lengyel határterületre vonatkozó jogszabályokra és rendeletekre, valamint a Kárpátalján akkor használatos nyelvhasználati szabályokra és rendeletekre vonatkoznak.

A téma bemutatásához igyekeztem eddig ismeretlen, a történészek által nem kutatott levéltári forrásokat felhasználni. Elsősorban a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlegében őrzött iratokra támaszkodtam. Itt ebben az intézményben ugyanis fennmaradt a járási főszolgabírók, valamint a Kárpátaljai közigazgatási kirendeltségek iratainak egy része.

A munkám eredményeként sikerült feltárnom többek között a nyelvhasználati törvények és rendeletek nagy részét, és hogy a hivatalokban és a közhivatalokban mik voltak a dolgozókra vonatkozó jogszabályok. Sikerült felvázolnom valamennyi szervezet sorsát, melyek a Kárpátaljai

területen működtek. Ezek mellett a magyar-lengyel határral és az útlevélkérelmekkel kapcsolatos általános rendelkezéseket is sikerült feltárnom az akkori magyar állampolgárokra vonatkozólag. Végül pedig a volt csehszlovák állampolgárokkal való eljárást is sikerült felvázolni, mely Magyarország és Kárpátalja területére is egyaránt vonatkozott.

A munkában feldolgozásra került levéltári források és sajtótermékek hiányosságot és némi rendezetlenséget mutat, így a keletkezett hiányosságokra való tekintettel a munka folytatása és további bővítése elengedhetetlennek bizonyul.



РЕЗЮМЕ

Завдяки ревізійним зусиллям територія Закарпаття поверталася до складу Угорщини в кілька етапів. Перш за все, завдяки першому Віденському рішенню від 2 листопада 1938 року переважна більшість території була населена угорцями. Потім була повторна окупація переважно етнічного гірського району внаслідок військових дій Королівської угорської армії між 14 та 18 березня 1939 року. Згодом було створено військову адміністрацію на чолі з Генеральним штабом. Звісно, невдовзі уряд Угорщини призначив уповноваженого губернатора разом із головою військової адміністрації, але його повноваження були дуже обмежені. Пізніше цей тип контролю був замінений цивільною адміністрацією 7 липня 1939 року в особі керівництва барона Жигмонда Перені.

У цій роботі викладено всі зміни та розпорядження щодо Закарпаття за часів повноважень Губернатора Жигмонда Перені з точки зору управління, окреслені за допомогою архівних документів, літературних джерел та інформації, наданої пресою.

Методологія дослідження включає публікацію неопублікованих джерел, тобто архівних джерел, а також огляд літератури та сучасної преси.

Перший розділ є вступною частиною, яка охоплює період до початку цивільної адміністрації. Методологією першого розділу був огляд літератури.

Структура змісту другого розділу значною мірою визначається публікаціями преси того часу. У ньому висвітлено більшість подій, які визначили функціонування цивільної адміністрації в Карпатському регіоні.

У третьому розділі викладено всі адміністративні зміни та укази, які відбулися під час повноважень губернатора Жигмонда Перені, тобто між 1939 і 1940 роками. Крім того, завдяки архівним документам вдалося пролити світло на факти щодо організації цивільної адміністрації Карпатського регіону, видання «Карпатського вісника», самоуправління Карпатського регіону, реєстрації та заборони об'єднань (спілок), законів та підзаконних актів про правила угорсько-польського кордону, а також правил та положень про використання мову регіоні на той час.

Для висвітлення теми я спробував використати невідомі раніше архівні джерела, які не досліджувалися істориками. Я спирався насамперед на документи, які зберігаються в Берегівському підрозділі державного архіву Закарпатської області. У цій установі зберіглася частина документів окружних начальників та адміністративних експозитур.

Завдяки своїй роботі я зміг дослідити, серед іншого, більшість законів і нормативних актів щодо використання мов, а також те, яке законодавство існувало для працівників закладів

та державних установ. Я зміг описати долю всіх організацій, які діяли в Закарпатській області. Окрім цього, мені вдалося розкрити загальні положення щодо угорсько-польського кордону та оформлення паспортів угорських громадян того часу. Зрештою, я також зміг викласти процедуру роботи з колишніми громадянами Чехословаччини, яка поширюється як на Угорщину, так і на територію Карпатського регіону.

В архівних джерелах та друкованих матеріалах, оброблених у даній роботі, спостерігаються прогалини та деяка неорганізованість, тому, з огляду на пробіли в даній темі, необхідно продовження та подальше розширення дослідницької роботи.



FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

1. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 118. „Переченський окружний начальник с. Перечин” (1939.07.25 – 1944.10.14.). opisz 1. od. zber. 4. 8, 34-35, 78. old.
2. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 118. „Переченський окружний начальник с. Перечин” (1939). opisz. 1. od. zber. 44. 1. old.
3. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 118. „Переченський окружний начальник с. Перечин” (1939.07.01. – 1939.07.27.). opisz. 1. od. zber. 118. 1-2, 7-9. old.
4. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 118. „Переченський окружний начальник с. Перечин” (1939.07.10. – 1939.07.14.). opisz. 1. od. zber. 27. 1-3. old.
5. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 162. „Марамарошська Адміністративна Експозитура м. Хуст” (1939.07.19. - 1939.08.12.). opisz. 1. od. zber. 24. 1-4. old.
6. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 200. „Рахівський окружний начальник с. Рахів” (1939.08.18. – 1939.08.31.). opisz. 1. od. zber. 8. 4-5. old.
7. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 200. „Рахівський окружний начальник с. Рахів” (1940.04.21. – 1940.10.14.). opisz. 1. od. zber. 155. 1-6. old.
8. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 200. „Рахівський окружний начальник с. Рахів” (1939.03.07. – 1939.08.17.). opisz. 1. od. zber. 7. 1. old.
9. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 47. „Наджупан Ужанської жупи, м. Ужгород” (1938-44) opisz 1. od. zber. 67. 9-17. old.
10. Kárpátaljai Állami Levéltár, Fond 53. „Регентський комісаріат Підкарпатської території, м. Ужгород” (1938-44). opisz. 3. od. zber. 1. 1-14. old.

TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

11. ABLONCZY Balázs: A miniszterelnök élete és halála, Teleki Pál (1879-1941). Budapest, Jaffa kiadó, 2018. 215. old.
12. BORDÁS Giesz István: 1939: Kárpátalja. Kárpátalja területi és történeti földrajzi összefoglalása. Századok, 2003. 164, 165. old.
13. BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Nyiregyháza, Nyiregyházi Főiskola, 2005. 352. old.
14. BRENZOVICS László: Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján, 1939-1944. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 85,86. old.

15. FEDINEC Csilla: A Kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918-1944. Dunaszerdahely, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002. 334. old.
16. FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1919-2009, történelem, politika, kultúra. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató intézete. 2010. 88, 160, 171, 172, 173, 174. old.
17. FEDINEC Csilla: Kárpátalja 1938-1941, Magyar és Ukrán történeti közelítés. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004. 96. old.
18. FEDINEC Csilla: Kárpáti Ukrajna, Vereckétől Husztig. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 63, 66, 67, 69. old.
19. KOSZTYÓ Gyula: a katonai közigazgatás kérdése Kárpátalján 1939-ben. Gazdasági és szociális keretek. Budapest, Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, 2020. 235-238. old.
20. TILKOVSKY Lóránt-WEIDINGER Melinda: Magyar memorandum és német válasz. A Duna-medencei kisebbségi problematikáról; 1931-ben 1333. Századok, 2003. 1347-1348. old.
21. TILKOVSKY Lóránt: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998. 73, 74. old.
22. TILKOVSKY Lóránt: Revízió és Nemzetiségpolitika Magyarországon 1938-1941. Budapest, Akadémiai kiadó, 1967. 164. old.
23. ZEIDLER Miklós: A revíziós gondolat. Pozsony, Kalligram kiadó, 2009. 268-279. old.

KORABELI SAJTÓTERMÉKEK

24. A Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos kérdések rendezése.// Magyar Közigazgatás, Közigazgatási hetilap. 1939.07.16. LVII. évfolyam, 29-30. szám. 1. old.
25. A kárpátaljai magyar és ruszin lakosság visszavándoroltatása érdekében széles körű akciót indított báró Perényi Zsigmond kormányzói biztos, mint a Magyarok Világszövetségének elnöke// Ruszinszói - Kárpáti Magyar Hírlap. 1940.03.23. 21. évfolyam, 67. szám, 2. old.
26. A kék-piros Rákóczi-zászló használatának engedélyezését kéri Kárpátalja// Nemzeti Ujság, 1940.03.14. 22. évfolyam, 60. szám, 4. old.
27. A kormányzó Kárpátalja biztosává nevezte ki báró Perényi Zsigmondot.// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.
28. Báró Perényi beszéde.// Magyar Nemzet, 1939.07.07. II. évfolyam, 152. szám. 5. old.
29. Báró Perényi kormányzói biztos szemléje Ungmegyében// Magyar Nemzet 1939.08.18. 2. évfolyam, 187. szám, 6. old.
30. Báró Perényi Zsigmond a miniszterelnöknél// Magyar Nemzet 1939.07.18. 2. évfolyam, 161. szám, 6. old.

31. Báró Perényi Zsigmond Kárpátalja kormányzói biztosa Novákovics tábornoktól átvette hivatalát.// Kárpáti Magyar Hírlap. 1939.07.08. XX. évfolyam, 153. szám. 1. old.
32. Báró Perényi Zsigmond kárpátaljai körútja// Magyar Nemzet 1939.08.01. 2. évfolyam, 173. szám, 11. old.
33. BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND// Nemzeti Ujság 1939.07.18. 21. évfolyam, 161. szám, 4. old.
34. Báró Perényi Zsigmondi kárpátaljai körútja.// Magyar Nemzet 1939.08.01. II. évfolyam, 173. szám. 11. old.
35. Beköszöntő.// Kárpátaljai Közlöny. 1939.07.30. 1. szám. 1. old.
36. Honvédek, előre a Kárpátok bércére.// Budapesti Hírlap. 1939.03.17. 1. szám. 1. old.
37. Kárpátalja kormányzói biztosa mellett működő véleményező bizottság tagjai// Magyarország (Reggeli lap) 1939.11.26. 46. évfolyam, 270. szám, 7. old.
38. Kárpátaljai tanácsot szervezett a GYOSZ felvidéki fiókja// Magyar Nemzet 1939.07.15. 2. évfolyam, 159. szám, 8. old.
39. Kozma Miklós lett Kárpátalja kormányzói biztosa// Esti Ujság. 1940.09.13. 5. évfolyam, 210. szám, 5. old.
40. Közel kétmillió pengővel szerepel a költségvetésben Kárpátalja jövőévi közigazgatása// Magyar Nemzet 1939.11.21. 2. évfolyam, 264. szám, 5. old.
41. Megalakult Kárpátalja véleményező bizottsága// Függetlenség 1939.12.10. 46. évfolyam, 270. szám, 5. old.
42. Megszűnt a katonai közigazgatás Kárpátalján.// Magyar Nemzet 1939.07.07. 2. évfolyam, 152. szám. 5. old.
43. Ötezer új lakosa van Ungvárnak a csehek kivonulása óta// Magyar Nemzet 1939.07.28. 2. évfolyam, 170. szám, 7. old.
44. Perényi Zsigmond bárót emlegetik Kárpátalja kormányzói biztosának.// Ujság 1939.06.29. 15. évfolyam, 146. szám, 6. old.
45. Rendelet Kárpátalja közigazgatási beosztásáról// Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.
46. Újabb szociális intézkedések a magyarorosz nép megsegítésére// Nemzeti Ujság 1939.10.14. 21. évfolyam, 234. szám, 5. old.
47. Vajdaság lesz Kárpátaljából. Kozma Miklós lesz az első Kárpátaljai „fővajda”.// Brassói Lapok 1939.06.02. 45. évfolyam, 139. szám, 5. oldal.
48. Véleményező bizottságot és főtanácsadói tisztséget szerveznek Kárpátalján// Magyar Nemzet 1939.11.21. 2. évfolyam, 264. szám, 5. old.

DIGITÁLIS ADATBÁZISOKBÓL ÉS A VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT ANYAGOK

49. Kozma Miklós rövid életrajza. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kozma-miklos-766C3/>
50. Perényi Zsigmond rövid életrajza. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/perenyi-zsigmond-baro-77414/>



MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: A kormányzó Kárpátalja biztosává nevezte ki báró Perényi Zsigmondot

A kormányzó Kárpátalja biztosává nevezte ki báró Perényi Zsigmondot

A Magyar Távirati Iroda jelenti: Magyarország Főméltóságú kormányzója az alábbi legfelsőbb elhatározást és kéziratot méltóztatott kibocsátani:

A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére báró Perényi Perényi Zsigmond belső titkos tanácsos, koronaórt, a felsőház tagját, a kárpátaljai területre kormányzói biztossá ki-nevezem. A vonatkozó kéziratomat idezárom.

Kelt Kenderesen, 1939. június 28-án

Horthy s. k.
Gróf Teleki Pál s. k.

Kedves Báró Perényi!

A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére Önt a kárpátaljai területre kormányzói biztossá kinevezem.

Kelt Kenderesen, 1939. június 28-án

Horthy s. k.
Gróf Teleki Pál s. k.

*
Báró Perényi Zsigmond a régi magyar politika egyik előkelő vezérégyénisége. Tisza István pártjának volt tagja, a Tisza-kormány alatt belügyi államtitkár. Az összeomlás után résztvett az ellenforradalomban, mint a Jünusi Bajtársak vezetője. Rövid ideig volt belügyminiszter és lemondása óta mint koronaórt és a Magyar Nemzeti Szövetség elnöke fejt ki a pártokon felül álló értékes nemzetpolitikai tevékenységet. A magyar politika rokonszenves, tiszteletreméltó alakjainak egyike. Újabb megbízására különösen alkalmassá teszi, hogy Máramarosból származik.

*
A kormányzó egyúttal a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére dr. Marina Gyula görög-katolikus kanonok, ungvári lakost a kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellé, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fogalmazási tisztviselőinek létszámába miniszteri tanácsossá kinevezte.

A kormányzó a pénzügyminiszter előterjesztésére Demkó Mihály munkácsi lakost a kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellé a pénzügyminisztérium központi fo-

galmazási tisztviselőinek létszámába, dr. Beszkid Sándor szerencsi lakost pedig a belügyminiszter előterjesztésére a kárpátaljai terület kormányzói biztosa mellé, a belügyminisztérium fogalmazási tisztviselőinek létszámába miniszteri tanácsossá kinevezte.

*

Rendelet Kárpátalja közigazgatási beosztásáról

A belügyminiszter 14500/1939. számú rendeletével a 6200/1939. számú kormányrendeletben kapott felhatalmazás alapján megállapította a kárpátaljai terület közigazgatási beosztását.

Eszerint a terület három közigazgatási kirendeltségre oszlik és pedig az ungi, a beregi és a máramarosi kirendeltségre. Az ungi székhelye Ungvár, a beregi székhelye Munkács, a máramarosi székhelye Huszt.

Megállapította a belügyminiszter ebben a rendeletében a járási beosztást is, amely szerint összesen tizenkét járás van Kárpátalja területén, ezek a következők: Az ungi közigazgatási kirendeltség területén a szobránci, nagybereznai, a perencesenyi és az ungvideki járás; a nagybereznai járásban Takcsány székhellyel szolgabírói kirendeltség van. A beregi kirendeltségbe tartozik a munkácsvidéki járás, a szolyvai és az ilosvai járás; a szolyvai járásban Alsóvereecke székhellyel szolgabírói kirendeltség működik. A máramarosi kirendeltség területén a járások a következők: a huszti, a nagyszöllősi, az ökörmezői, a técsői és a rahói járás; a técsői járás területén Dombó székhellyel szolgabírói kirendeltség van.

A belügyminiszter ezenkívül kinevezte ezzel kapcsolatban az összes fogalmazási tisztviselőket, a kárpátaljai kerületek közigazgatási kirendeltségének vezetőit, a főszolgabírákat, szolgabírákat, stb.

A belügyminiszter ugyancsak a 14.500/1939. számú rendeletében megállapította a kárpátaljai összes községek nevét magyar és magyar-országi nyelven. A magyar-országi neveket ciril betűkkel írva. A rendelet mellékletében pontosan felüntetett azt is, hogy a most megállapított községneveknek 1918. október 31-én és 1939. március

A Magyar Távirati Iroda jelenti: A belügyminiszter a 14.449/BM. számú rendeletével a Magyar Szent Koronához visszacsatolt kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről szóló 6.203/1939 ME. számú rendelet hatálybalépésének időpontjául az 1939. évi július hónap 7-ik napját állapította meg.

15-én milyen községnevet felelt meg. Ezzel az eligazodást akarja a belügyminiszter megkönnyíteni.

*

A belügyminiszter 14501 és 14502 számú rendeletei a 6200/1939 miniszterelnöki számú rendelettel a kárpátaljai kerületből Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyékhez és Ung vármegyéhez csatolt Csongor, Verbóc, Fancsika, Tiszasásvár, Kömlöd és Unghosszúmező községek járási és községi beosztását tartalmazzák.

*

A belügyminiszter 70.000/1939. számú rendeletével 5210/1939. M. E. számú rendelet végrehajtásaképpen kimondja, hogy a 6210. számú rendelettel a visszacsatolt kárpátaljai területen szervezett m. kir. határvidéki rendőrkapitányság és határvidéki m. kir. rendőri kirendeltség működése 1939. július 7-ével kezdődik. A rendelet azután pontosan felsorolja, hogy a határvidéki rendőrkapitányság és a határvidéki rendőri kirendeltségek működési területéhez milyen járások és községek tartoznak. Eszerint a kapitányság székhelye Szolyva. Hozzá tartozik hét rendőri kirendeltség a következő székhelyekkel: Huszt, Körösmező, Volóc, Uzsok, Perencesny, Aknaszlátina és Ökörmező.

Közvetlen
a gyártól vásároljon
gyapjúszövetet !!!
TRUNKHAHN

Magyarország ökeresztény körben lévő egyetlen postagyára. Üzemben 1922 óta. Szövetboltja: IV., Prohászka-ut. 8., VI., Teréz-körút 8., II., Margit-körút 50., VII., Baross-tér 15.

Forrás: Magyar Nemzet 1939.07.01. 2. évfolyam, 147. szám, 3. old.

2. sz. melléklet: Magyarország népéhez!

Magyarország népéhez!

Az európai helyzet ma súlyosra fordult.

Az államok egész sorozata, köztük több közismerten semleges állam különleges intézkedéseket tett az ország rendjének, a termelés folytatolagosságának és a lakosság mindennapi élete lehető zavartalanágának biztosítására.

A vezetésem alatt álló kormány természetesen hasonló elhatározásra jutott és mindazokat az intézkedéseket megteszi, amelyek szükségeseeknek látszanak a közbéke és gazdasági élet folytonosságának fenntartására.

Hogy a nyugalom és hiedgyér, amelyet heteken át a fegyelmzett magyar nemzeti közvelemény ország-világ előtt lanusított, továbbra is megőriztessék, a kormány el van szánva megakadályozni mindent ami az ország lelki és anyagi életét megzavarhatná.

Es ezért kormányrendeletben az alábbi rendelkezéseket lépteti életbe:

1. A kivételes hatalom életbeléptetéséről,
2. az egyesülési jog korlátozásáról,
3. a gyűlésközlési jog korlátozásáról,
4. a kitiltás, rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá helyezésről (internálás);
5. a sajtó ellenőrzéséről (belföldi cenzura),
6. külföldi sajtótermékek ellenőrzéséről,
7. egyes anyagkészletek zár alá vételéről,
8. az iparban, kereskedemben valamint a bányászatban és a kohászatban alkalmazott munkaviszonyára vonatkozó egyes rendelkezések hatályának deiglenes felfüggesztéséről (munkaidő korlátozásának és a fizetés szabadságnak felfüggesztéséről),
9. az árak színvonalának rögzítéséről.

Ezeket a rendeleteket szükség szerint más kormányrendeletek is fogják követni. Elvárom Magyarország józan lakosságától, hogy általános közérdekből, valamint minden egyes polgár jól fel fogott egyéni érdekéből teljes erővel ara fog törekedni, hogy a hatóságok hazafias munkáját megkönnyítse.

Budapest, 1939. szeptember hó 1. napján.

gróf Teleki Pál s. k.
m. if. miniszterelnök.

Къ НАРОДУ УГОРЦННЫ!

Обстоятельства въ Европѣ перемѣнились въ тяжіше.

Цѣльмь радъ державъ — между прочимъ и общезвѣстные нейтральные — предприняли мѣры для обеспечения державного порядка, продолжительности производства и спокойствія каждоденной жизни жителей.

Многю веденное правительство природоу дошло до подобного рѣшенія завести всѣ мѣропрятія, которые потребны для удержанія общого мира и продолжительности господарской жизни.

Чтобы той спокой и хладнокровіе, якопоказало дисциплинованное общественное мнѣніе въ Угорщинѣ передъ цѣльмьмь свѣтомъ, было и дальше сохранено, правительство рѣшило воспрепятствовать всему, что могло бы помѣшати душевной и материальной жизни Державы:

По сей причинѣ въ своемъ правительственномъ распоряженіи привожу въ дѣйствіе слѣдующіе устанвленія:

1. о приведеніи въ дѣйствіе специального правового положенія,
2. о ограниченіи товарищественныхъ правъ,
3. о ограниченіи собраний,
4. о удаленіи, о приказу подъ полицейный дозоръ или стороженіе (интернованіе),
5. о контролѣ прессы (внутренна цензура),
6. о контролѣ заграничной прессы,
7. о наложеніи запрещенія поодинокихъ матеріаловъ,
8. о дочасномъ приостановленіи поодинокихъ распоряженій въ дѣлѣ рабочего отношенія служащихъ въ промысли, торговлѣ, рудокопствѣ и горнозаводствѣ [гамры] (о приостановленіи ограниченія рабочего часа и плаченного отпуску),
9. о стабилизациі уровня цѣнъ.

За сими распоряженія по потребности будутъ слѣдовати и дальше правительственные распоряженія.

Ожидаю отъ благоразумного населенія Угорщины, что такъ въ общемъ, якъ въ личномъ интересѣ поодинокихъ жителей, всми силами будетъ старатися улегчити патриотичну урядову работу.

Будапешть, 1. септембра 1939.

gróf Teleki Pál v. p.
m. kor. premier miniszter.

Forrás: KÁL. Fond 118. op. 1. od. zber. 44. 1. old.

3. sz. melléklet: A Kárpátaljai területen nyilvántartásba vett egyesületek

- 2 -

16

Katholikus Leányklub.

Címe: Ungvári Róm.kath.Plébánia Hivatal (Pásztor József).-
Tagjainak száma: 100 felül.- Ugy ingó - mint ingatlan vagyona az ungvári
róm.kath.hitközségé.- Az Egyesület működésben van.- Alapszabályát jóvá-
hagyta a M.kir. Belügyminisztérium és az esztergomi Érsek.

Gross Nemzeti Autonóm Párt és Gross Nemzeti Feketeingesek Gárdája.

Címe: Ungvár, Palacki part 40 sz.- Tagok száma: kb. 15.000.-
Kézpénzállománya nincsen.- Párt működését Dr.Fencik István,országgyűlési
képviselő finanszírozza.- Ingó- vagy ingatlan vagyona nincsen.- Megszaki-
tás nélkül működik.- Alapszabályai M.kir.Belügyminiszternek jóváhagyás
végett 1939 január 26.-án lettek felterjesztve.

"Duchnovics" Gross Kultúregyesület.

Címe : Ungvár, Palacki part 40.sz.- Tagok száma: kb. 10.000 -
Kézpénzállománya nincs. Működését dr. Fencik István,országgyűlési
képviselő finanszírozza.- Ingó, vagy ingatlan vagyon : Gross Nemzeti.
Kulturpalota teljes berendezése könyvtárral és telekkel Palacki part
40.sz.alatt. Az olvasókörök vagyoni állományának megállapítása folya-
matban van. Az egyesület megszakitás nélkül működik.Alapszabályai
jóváhagyva a csehszl. Belügyminisztérium által 1929 január 25.-én
282/1929 sz. alatt. Az alapszabályok a M.kir.Belügyminiszternek
jóváhagyás végett 1939 január hó 26.-án lettek felterjesztve.

Israelita Népkonyha.

Címe: Ungvár, Palacki part 34.- Tagjainak száma: 370.- Kézpénzállomány:
1939 február 1.-én P 874.67 (amelyből a folyó havi kiadás cca 700.-P)-
Ingó és ingatlan vagyona: Palacki part 34.sz. ház és az ott levő nép-
konyha berendezése.- Állandó működésben van.- Alapszabályai a M.kir.
Belügyminiszter 158.710/1908/VI. 1929 április 27-én kelt jóváhagyásával
van ellátva.- Továbbá a volt csehszl. kormányzói hivatal Ungvár öj.
35.741/ai 26/1926 október 29.-én felülvizsgálatával van ellátva.

Israelita Orthodox Nőegylet.

Tagjainak száma: 211 - Kézpénzvagyona 210,86 P - Ingó-ingatlan vagyona
nincsen. Állandó működésben van.- Alapszabályai vannak és azok még a
régii magyar hatóságok által lettek jóváhagyva.-

"Szeretet" Israelita Nőegylet, Ungvár.

Tagjainak száma: 200 - Kézpénzállománya 200.-P. Ingó, vagy ingatlan
vagyona nincs. Állandó működésben van.-Alapszabályai M.kir.Belügyminisz-
térium 1902/VII.21.-én 3.436 sz. alattletti jóváhagyva.

Ungvári israelita Szentegylet, Ungvár. "Chewra Kadischa".

Cím: Izr. Aggokháza, Átlós utca 28. sz.- Tagjainak száma : 435.
Kézpénzállománya: 17.20 P. Ingó és ingatlan vagyona: kórházi épület,
temető, temetőzési és kegyeleti tárgyak.- Ingó vagyon 2.251.71 P.,
ingatlan vagyon: 29.375.23 P.- Állandóan működik.Alapszabályai M.kir.
Belügyminiszter Úr által 1900 évi május 3.-án 31.646/1900 sz.alatt
lettek jóváhagyva.-Eznek keretén belül működik Dr.London Benjamin izr.
Aggokháza, melynek szabályait és házirendjét az izr.Szentegylet köz-
gyűlése állapította meg.

Forrás: KÁL. Fond 47. op. 1. od. zber. 67. 16. old

A Kárpátaljai területen nyilvántartásba vett egyesületek

- 3 -

17

Egyesült Országos Keresztény Szociálista és Magyar Nemzeti Párt.

Címe: Egyesült Országos Keresztény Szociálista és Magyar Nemzeti Párt.

Ungvár.-

Tagok száma: 2200. Kézpénz állománya: semmi. Ingó, ingatlan vagyona: nincsen. Működésben van. Alapszabálya még a cseh polgári közigazgatás által lett jóváhagyva.

Szociálisták munkájának bevétele

Ungvári Református Kőr.

Tagjainak száma: 70. Kézpénz állománya: 1938. XII. 31. évi 620.-F. Ingó és ingatlan vagyona a Ref. egyház. tulajdonát képezi. Működésben van. Alapszabálya még a cseh polgári közigazgatás által lett jóváhagyva.

"Csoda Szarvas"- cserkész csapat.

Címe: Uránia-mozgó. Tagjainak száma: 70. Kézpénz állománya, ingó vagy ingatlan vagyona: nincsen. Működésben van. Alapszabálya még a cseh polgári közigazgatás által lett jóváhagyva.

Keresztény Akadémia.

Címe: Ungvár, Jókai-u.37. Tagjainak száma: 40. Kézpénz állománya, ingó vagy ingatlan vagyona: nincsen. Működésben van. Alapszabálya még a cseh polgári közigazgatás által lett jóváhagyva.